

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Tori

Prosti čas mladih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Tori

Mentorica: doc. dr. Zdenka Šadl

Prosti čas mladih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Zdenki Šadl za vso pomoč, nasvete in potrpežljivost pri nastajanju mojega diplomskega dela. Hvala tudi Prevzgojnemu zavodu Logatec, Prevzgojnemu zavodu Višnja Gora, Gimnaziji Bežigrad v Ljubljani in Srednji šoli za gostinstvo in turizem v Ljubljani za pomoč pri zbiranju podatkov. Zahvaljujem se tudi hčerki Ani.

Prosti čas mladih

Prosti čas je pomembno področje življenja, ki se spreminja z razvojem družbeno-ekonomskih odnosov, znanosti, tehnike in v zadnjem času še posebej z razvojem komunikacijskih sredstev. Sem štejemo številne dejavnosti, s katerimi se mlajši in starejši udeleženci ukvarjajo z namenom dopolnjevanja in nadaljevanja svojega izobraževalnega procesa ali rednega dela, razvijanja svojih talentov in v želji, da bi bolje zadostili svojim osebnim interesom in socialnim potrebam.

S prostim časom lahko mladi svobodno razpolagajo. Pomeni razvedrilo in dejavnosti, ki si jih lahko otrok izbere glede na svoje interese in prioritete. Način, kako ga odraščajoči otroci preživljajo, nam tako pove veliko o njihovem stilu življenja.

Če v fiziološkem pogledu prosti čas pomeni počitek, sprostitvev in ponovno pridobivanje izgubljene energije, pa s psihološkega vidika lahko, vsaj za mlade, pomeni razvedrilo, brezskrbnost in uporabo neizkoriščene energije. Danes težko razumemo odraščajoče otroke, če ne vstopimo v njihov prosti čas, to je v tisti, v katerem so res lahko to, kar so.

Ključne besede: prosti čas, mladi, dejavnosti prostega časa.

Leisure time of youth

Leisure time is an important part of an individual's life and is changing simultaneously with the development of socio-economic relations, science, and technology, especially with the evolution of new communication tools. Various activities are enabling members of all generations to fulfil their educational goals and are helping them with their work or development of their talents so they can satisfy their personal or social needs.

Leisure time is used freely. For youth it can mean either relaxation or simply activities that are corresponding to ones interests in which case free time can also be an indicator of a lifestyle.

Physiologically, leisure time is manifested as rest, relaxation and regaining of lost energy, while psychologically it is meant to be an entertaining time without worries when young people can use all of their unexploited potential and energy.

Nowadays we cannot understand youth without stepping into their shoes in their free time, when they can be what they are.

Key words: leisure time, youth, leisure time activities.

KAZALO VSEBINE

1	TEORETIČNI DEL.....	6
1.1	POMEN PROSTEGA ČASA.....	6
1.2	PROSTI ČAS - ZGODOVINSKA IN TERMINOLOŠKA OPREDELITEV	8
1.3	SOCIOLOGIJA PROSTEGA ČASA.....	15
1.4	MLADI DANES.....	23
1.5	RAZVOJNE NALOGE MLADOLETNIŠTVA	24
1.6	PROSTI ČAS MLADIH DANES	28
1.7	POMOČ MLADIM V SLOVENIJI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA.....	30
1.8	DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IZBIRO DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA MLADIH.....	32
1.8.1	DRUŽINSKE IN SOCIALNE RAZMERE	33
1.8.2	OSTALI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IZBIRO DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA	35
1.9	VZROKI STISK MLADIH IN NJIHOVO REŠEVANJE	39
1.9.1	NAČELA PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA MLADIH V VZGOJNIH IN PREVZGOJNIH ZAVODIH.....	42
1.9.2	NEKATERE NAPAKE PRI IZVAJANJU DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA.....	43
2	EMPIRIČNI DEL.....	45
2.1	METODE RAZISKOVANJA	45
2.2	REZULTATI.....	46
3	UGOTOVITVE	54
4	LITERATURA.....	61
PRILOGI		
	PRILOGA A: ANKETA.....	66
	PRILOGA B: REZULTATI.....	76

1 TEORETIČNI DEL

1.1 POMEN PROSTEGA ČASA

Prosti čas, kot splošni družbeni pojav ima različne funkcije. Po J. Dumazedierju (Tepavčević 2003, 28) ima prosti čas tri najpomembnejše funkcije:

- počitek, ki omogoča premagati utrujenost in napetosti vsakdanjega življenja; tu gre za proces relaksacije oziroma obnavljanja fizičnih in psihičnih moči.

»Bolj ko ima delo, ki ga opravljamo fizični značaj, bolj se izvaja pasivni odmor (mirovanje, posedanje, spanje), bolj kot pa ima delo psihični značaj (sem prištevamo tudi učenje), bolj naj bi bil prosti čas aktiven (gibanje)« (Hočevar 1981, 9).

- razvedrilo in zabava sta usmerjena na ustvarjanje pogojev, ki naj bi uspešno prekinili vsakdanjo rutino in monotonijo, kajti zabava osvežuje in ustvarja razpoloženje. Mlade je potrebno spodbujati k iskanju zdravih in kreativnih načinov zabave, ki vsebujejo elemente aktivne soudeležbe v procesu oblikovanja vsebine.

- razvoj osebnosti, ki je eden od pogojev spontane rasti in afirmacije človekovih ustvarjalnih moči, njegove zavesti.

»Razvijanje osebnosti zajema dejavnosti mnogih področij: kulturnega, moralnega, zdravstvenega, telesnega, vzgojnega, izobraževalnega, estetskega, znanstvenega ... Gre za razvijanje osebnosti v umskem, čustvenem, moralnem, socialnem, ekonomskem, spolnem in osebnem smislu« (Hočevar 1981, 9).

Funkcije prostega časa, kot jih navaja Gril (2006, 2) so:

- neformalno izobraževanje; mladi se vključujejo v različne prostočasne dejavnosti in na ta način spoznavajo različna področja, kjer lahko preizkušajo in izpolnjujejo svoje sposobnosti, spretnosti, pridobivajo kompetence itd. Mladostnik skozi prostočasne dejavnosti pridobiva določene spretnosti in znanja, ki so mu lahko v pomoč pri izoblikovanju lastne poklicne identitete.

- vrstniška socializacija; prosti čas mladi največkrat preživljajo skupaj z vrstniki, pa naj gre za organizirane dejavnosti ali za nestrukturiran čas. Socialni kontekst jim ponuja obilo

možnosti za socialno učenje in razvijanje medosebnih spretnosti, potrebnih za vzpostavljanje odnosov, ohranjanje prijateljstev in partnerskih zvez. Osvajajo znanja in veščine, ki so temelj komunikacije in medosebnih odnosov tudi kasneje v življenju. V vrstniški skupini mladostniki najdejo podporo za prizadevanja po samostojnosti in neodvisnosti od staršev. Lažje izražajo ideje v družbi vrstnikov in si tudi bolj prizadevajo za njihovo uresničevanje, na ta način se urijo v prevzemanju odgovornosti za lastna dejanja. Vrstniške skupine predstavljajo mladim varno okolje za eksperimentiranje z različnimi socialnimi vlogami.

- razvoj socialnih kompetenc; mladostništvo je življenjsko obdobje, v katerem aktivno raziskujemo družbene vloge in odnose med njimi, kakršne predpostavlja obstoječ družbeni sistem. S sodelovanjem v dejavnostih, ki so javnega pomena (humanitarne akcije, prostovoljno delo, kulturne prireditve ipd.), si mladi pridobivajo znanja in spretnosti, potrebna za družbeno participacijo, kar pomeni aktivno vključevanje v družbenopolitično dogajanje. »Na podlagi izkušenj z javnim delovanjem si mladostniki gradijo spoznanja o odnosih v širši družbi. Ta spoznanja pa pripomorejo k stvarnejšim analizam političnih in filozofskih vprašanj in konstrukcij lastnih teorij o družbi« (Yates in Younnis po Gril 2006, 3). Vse to je podlaga za oblikovanje lastne družbene vloge, družbenega statusa in politične identitete.

1.2 PROSTI ČAS - ZGODOVINSKA IN TERMINOLOŠKA OPREDELITEV

Da bi lažje razumeli pojem prosti čas, je pomembno, da ga bolje spoznamo, in sicer tako, da ga zgodovinsko razmejimo. Černigoj-Sadar (1991, 11–15) meni, da ima vsako obdobje družbenega in tehnološkega razvoja svoje značilnosti v pojmovanju časa, ki naj bi bil namenjen tistim dejavnostim, ki niso neposredno določene. Dokler je človek živel v sožitju z naravo, ji je bil podrejen in je svoje ravnanje usklajeval z njenim ritmom, ni bilo posebnih »težav« glede prostega časa. V pradavnih družbah so bile vse aktivnosti povezane z eksistenčno odvisnostjo človeka od narave. Organizacijo življenja so določali dnevni, mesečni in sezonski ritmi naravnega univerzuma. Predstava časa je temeljila na ponavljajočih se aktivnostih, prevladovalo je ciklično pojmovanje časa.

V antiki so razumeli prosti čas kot možnost kontemplacije s prvinami razmišljanja o svetu in samoizobraževanju, seveda z vidika aristokratskega sloja. Za aristokracijo je bil prosti čas tisto, kar ni bilo fizično delo in obenem ne muka: to je bil čas za razmišljanje, vedoželjnost, pogovor, možnost za vzpostavljanje duševnega ravnotežja, posebno duševno stanje, poisteno z bivanjem - v bistvu nekaj plemenitega. Povzamem misel po Aristotelu: »Ni potrebno, da bi se državljani ukvarjali z ročnim delom ali s trgovino, ker takšno delo nima v sebi nič plemenitega in je nasprotno vrlini: tudi za državne posle je potrebno dosti prostega časa« (v Lešnik 1982, 118).

V predindustrijski družbi je družina delovala kot ekonomska in proizvodna enota z jasnimi hierarhičnimi vlogami in dobro opredeljenimi funkcijami. Ta organizacijska enota ni poznala velikih razlik med zasebno sfero družinskega mikrokozmosa in javnim socialnim makrokozmosom. Posameznik se je lahko v družini naučil vseh vlog, ki jih je pozneje igral v širšem socialnem okolju. Danes pa obstajajo zelo natančne ločnice med tema dvema svetovoma. K takemu stanju so veliko doprinesli specializacija in delitev dela, večja vloga države in njeni posegi na vzgojno in formacijsko področje, ekonomska osamosvojitve žene in s tem povezana sprememba starševskih vlog in pogledov na vzgojo. Delitev vlog in starševska hierarhija sta danes zelo zabrisani in dinamični (Pietropolli Charnet 2001).

Nadaljnji razvoj in proces industrializacije je povzročil diferenciacijo družbenih institucij in njihovih funkcij na vseh področjih življenja. Prav tako so se z razvojem spremenile človekove

potrebe, razvijale so se nove socialne potrebe in oblike njihovega zadovoljevanja, spreminjali so se motivi in odnosi, s tem pa tudi prosti čas. Začrtale so se meje med posameznimi področji življenja, kot so plačano delo, družina in prosti čas. Pridemo do linearnega pojmovanja časa, kar odraža odvisnost človeka od ritma delovnega stroja. Linearno pojmovan čas postane eden izmed pomembnih organizacijskih principov, ki ločuje zasebno in javno področje življenja.

Z industrijsko revolucijo pa postane prosti čas fenomen množične razsežnosti, čeprav je bil pri delavstvu omejen zgolj na minimalno regeneracijo. »Posamezna področja življenja spreminjajo svoje pomene in bolj kot posamezna področja življenja so danes v ospredju aktivnosti, ki jih posamezniki izvajajo in se z njimi identificirajo« (Černigoj-Sadar 1991, 13).

Kakšen naj bo prosti čas? Dobro izkoriščen, poln dejavnosti, ki posamezniku pomagajo pri izgrajevanju osebnostnih kompetenc in mu širijo obzorja? Ali pa je prosti čas samo zrenje v nebo, preštevanje zvezd in počivanje? Prosti čas običajno ni strjen, vpleta se med delovni čas in zadovoljevanje življenjskih potreb ter resnično potreben počitek. Je čas, ko nas ne veže nobena nuja ali obveznost. Med tem časom ima posameznik možnost, da premisli, kako naj si uredi svoje življenje in delo. Ena od bistvenih komponent prostega časa je svoboda, svobodno odločanje o svojem prostem času in njegovi izrabi. Prosti čas ima človek takrat, ko se preda po svoji volji, zunaj poklicnih, družinskih in družbenih obveznosti, zaradi oddiha, zabave in razvoja. Prosti čas mladih pa bi lahko definirali kot čas, ki mladim ostane po opravljenih učnih obveznostih in obveznostih, ki jih predpisujejo zahteve življenja doma in v šoli (domače naloge, pomoč v gospodinjstvu ...), ter čas, ki jim preostane potem, ko zadovoljijo temeljne življenjske potrebe (spanje, prehranjevanje ...).

Če pogledamo teoretske razlage prostega časa, ki v ospredje postavljajo element osebne izbire in svobode, vidimo, da francoski sociolog Dumazedir (v Novak 1992, 54) meni, da ima prosti čas tri pomembne funkcije. Ima funkcijo počitka, kadar deluje kot sredstvo za odpravljanje utrujenosti. Druga je funkcija zabave. V prostem času doživlja posameznik s tem, ko se zabava, ugodje, ki ima tudi pozitivne fiziološke učinke na organizem. Pomen prostega časa pa je tudi v njegovi funkciji razvoja. S tem, ko posameznik aktivno zadovoljuje svoje potrebe in interese, ter ob tem sprošča svoje notranje potenciale, se osebnostno razvija.

Rus (1992, 85) je prikazal vedenjski in doživljajski profil prostega časa mladih kot funkcijo naslednjih dejavnikov:

- finančni položaj (mlad človek kot vzdrževana oseba, količina denarja),

- infrastrukturne možnosti (kultura, šport, sprostitiv),
- število šolskih in občolskih obveznosti,
- osebni profil (vrednote, stališča, motivacija, sposobnosti, percepcija zadovoljenosti potreb, psihosomatski status).

Lešnik (1982) je mnenja, da značilnost prostega časa ni brezdelje, temveč dejavnost. Prepričan je, da so dejavnosti prostega časa potrebne, ker ne gre samo za počitek, temveč za sprostitiv, za osrečujoče doživljanje. Gre za doživljanje ustvarjalnosti, uresničevanje človekove osebnosti, za vzpostavljanje ravnotežja med napetostmi, ki jih povzročajo dnevne obveznosti in družbene zahteve ter sprostitivjo, ki jo daje doživljanje svobode, miru in sproščenih dejavnosti, kajti le-te omogočajo zdrav, vsestransko sproščen razvoj osebnosti. Avtor je oblikoval naslednjo razdelitev prostočasnih dejavnosti:

- Informativne so tiste, ki zadovoljujejo potrebe po novih izkušnjah in spoznanjih. Sem prištevamo poslušanje radia, gledanje televizije, branje časopisa, opazovanje ljudi, ukvarjanje s sabo, ogled razstave, kino predstave, obisk gledališča, urejanje različnih zbirk.
- Ustvarjalne so tiste, ki zadovoljujejo težnjo po ustvarjanju (igranje inštrumenta, reševanje križank, ukvarjanje z različnimi hobiji kot so pletenje, šivanje, risanje, slikanje, pisanje zgodb, modeliranje, fotografiranje, računalništvo, tehnične dejavnosti ...).
- Telesno-vzgojne zadovoljujejo težnjo po gibanju in uveljavljanju telesnih zmogljivosti (kolesarjenje, tek, igre z žogo, izleti, pohodi, streljanje, smučanje, plavanje ...).
- Družabne dejavnosti so tiste, ki zadovoljujejo težnje po stikih z ljudmi in sprostitvi (poslušanje plošč, CD-jev in kaset, prepevanje, igre z živalmi, sprehodi s prijatelji, obiski gostišč, šah, igre s kartami, ples, igranje družabnih iger, sodelovanje v različnih mladinskih organizacijah ...).
- Filozofične dejavnosti zadovoljujejo težnjo po razmišljanju o svetu, o ljudeh, o fantu /dekletu, o prihodnosti.
- Neopredeljene pa so tiste dejavnosti, ki jih ne uvrščamo v nobeno od prej naštetih skupin (npr. vožnja z motornimi vozili, osamljeno sprehajanje, spanje podnevi ...).

Preko dejavnosti prostega časa se človek izobražuje, vzgaja, razvija svojo osebnost in se socializira. Hkrati pa dejavnosti prostega časa mladostnika oblikujejo in pripravljajo na življenje.

Hočevar (1981) pa meni, da so poglobitve naslednje naloge prostega časa:

- Počitek: tu gre za proces relaksacije oziroma obnavljanje fizičnih moči. Bolj ko ima delo, ki ga izvajamo, fizični značaj, bolj naj bi se izvajal pasivni odmor (posedanje, mirovanje, spanje), ko pa ima delo psihični značaj (sem prištevamo tudi učenje), naj bi bil odmor aktiven (rekreacija, gibanje).

- Zabava: njena naloga je, da »osvežuje« in ustvarja dobro razpoloženje, zato bi jo morali gojiti kot sestavino življenja, vzporedno z učenjem. Mlade bi morali spodbujati h kreativni zabavi, ki vsebuje elemente aktivne sodelave v procesu oblikovanja vsebine. Zabava, ki jo ponuja tržišče (igralni avtomati, diskoteke, elektronska igrala ...) je namreč najpogosteje takšna, da ne zahteva posebnega napora, igralca pa drži v stalni napetosti.

- Razvijanje osebnosti: ta naloga zajema dejavnosti več področij, kot so zdravstveno, moralno, telesno-vzgojno, estetsko, izobraževalno, kulturno, znanstveno itd. Nanaša se na razvijanje osebnosti v umskem, čustvenem, moralnem, socialnem, ekonomskem in osebnem smislu.

Ule s soavtorji (2000, 69) o prostem času meni, da pasivni prosti čas sam po sebi ni problematičen, saj občasno vsi potrebujemo trenutek za popolno sprostitve, za ležanje na postelji, gledanje televizije, branje lahkega čtiva. Problem nastane tedaj, ko takšno početje postane načelno ali edina strategija za preživljanje prostega časa. Vzorci preživljanja prostega časa se lahko hitro spremenijo v navado, kar pa vpliva na odnos posameznika do lastnega dela, do družine, do življenja sploh. Avtorica meni tudi, da počitek prinaša oddih in sveže moči za spoprijemanje z novimi izzivi, zdolgočasnost pa prinaša nove strahove in jemlje pogum za opravljanje življenjskih nalog. Na pasiven način preživet nekreativen prosti čas vzbuja pri mladih le malo zadovoljstva in je za razvoj samopodobe mladih zelo tvegan.

Kaplan (1960) loči tri osnovne oblike prostega časa. Prva oblika je rekreacija, katere prednostna naloga je predvsem ponovna vzpostavitev psihofizičnega ravnotežja. Druga oblika je nudenje različne vrste pomoči drugim in tretja oblika je osebna rast, kot totalna

interakcija z okoljem, s pomočjo katerega postane oseba bolj občutljiva za svojo okolico, razširi svoja zaznavanja in razumevanja in poveča možnosti odzivanja.

Parker definira prosti čas kot tisti, v katerem je možna svobodna izbira aktivnosti z ozirom na potrebe posameznika.

Žigon (1999) interesne dejavnosti razdeli na naslednji način :

- dejavnosti, ki predstavljajo počitek po delu (spanje ...),
- dejavnosti zabave in sprostitve,
- dejavnosti, pri katerih gre za celotno izražanje (čustveno, telesno, intelektualno, ustvarjalno ...),
- dejavnosti, ki informirajo, izobražujejo, socializirajo,
- dejavnosti so lahko le občasne (sprehod, izlet, družabne igre), lahko pa so trajnejše in potekajo npr. skozi celo leto.

Evropsko združenje za prosti čas in rekreacijo ELRA (Lešnik 1982, 13) opredeljuje prosti čas v širšem pomenu, to je ves čas izven poklicnega (plačanega) dela, in v ožjem pomenu kot tisti čas, ki je individualno, svobodno izbran čas. S tem se odpira več vprašanj o človeku in družbi, obveznosti in prostosti, smotrih in možnostih, interesih, potrebah in uresničevanjih le-teh. Nasprotje med delom in prostim časom se zmanjša takoj, ko spoznamo, da je lahko praktično vse vsebina prostega časa, da prosti čas ne izključuje dela. Prav v tem je globlje bistvo prostega časa na temelju vrednot, merjenih po človekovih potrebah, človek pa svojih potreb ne more zadovoljiti samo z delom.

Združenje ELRA je bilo zasnovano na 1. evropskem kongresu o prostem času leta 1970 v Ženevi z namenom, da bi pospeševalo in krepilo izmenjavo izkušenj in spoznanj med evropskimi državami s področja teorije in prakse prostega časa. Na to pobudo je bila leta 1972 ustanovljena evropska strokovna zveza za prosti čas v Zürichu, kjer ima še danes svoj sedež. V združenju delujejo strokovnjaki več dežel, poleg vrste različnih sestankov so se zvrstili evropski kongresi o prostem času v Krefeldu leta 1973, v Stavangerju leta 1977, v Poznanju leta 1980. Mednarodni delovni sestanek ELRA je bil jeseni leta 1980 v Mariboru. ELRA je hkrati regionalna organizacija svetovnega strokovnega združenja za prosti čas in rekreacijo WLRA (World Leisure and Recreation Association), ki ima sedež v New Yorku. ELRA je

uvedla pojem »politika prostega časa« v mednarodno razpravo, ki pomeni zdaj že klic za izboljšanje kakovosti vsakdanjega življenja.

Na konferenci Organizacije združenih narodov (OZN) o otrocih v New Yorku leta 2002 je generalni sekretar Kofi Anan v otvoritvenem govoru navzoče pozval, naj »otroci ne plačujejo več za naše napake«. Predlagani sklepni dokument konference obljublja svet, »ki bo narejen za otroke«. Kofi Anan je na konferenci poudaril pomembnost ter obsežnost te teme z mislijo, da »to ni srečanje o otrocih, ampak o prihodnosti človeštva«. V luči opozoril generalnega sekretarja je bila v Sloveniji narejena študija z namenom ugotoviti značilnosti razvojnih sprememb prostega časa mladih v osnovnošolskem in srednješolskem obdobju. Raziskava (Bajzek, 2003) je potekala meseca aprila in maja, v šolskem letu 2000/2001 in ni bila le zbiranje in razlaganje podatkov o otrocih danes, ampak je nekakšen uvid njihove prihodnosti in s tem tudi potreb celotne družbe. Uvid, katerega namen nikakor ni samo napovedovanje možnega stanja, ampak predvsem poziv k delu in odgovornosti tistih, ki so kakorkoli v stiku z odraščajočimi otroci. V okviru raziskave (Bitenc, Bajzek 2001), ki sta jo izvedla Sociološki inštitut Salezijanske univerze v Rimu, ter Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno v Ljubljani, monografijo pa je izdala založba Didakta, (Jože Bajzek: Zrcalo odraščanja), so bile opravljene tudi raziskave o preživljanju prostega časa mladih iz vzgojnega zornega kota¹. Avtorji raziskave izhajajo iz predpostavke, da prosti čas igra zelo pomembno vlogo v procesu odraščanja, saj je to čas, ko niso prisotne odrasle avtoritete (učitelji, vzgojitelji, starši) in takrat mladi v vrstniških skupinah odkrivajo vedno nove načine in vzorce življenja. V krogu sebi enakih razmišljajo, se pogovarjajo, so ustvarjalni. Vsaka generacija mladih pa preživlja svoj prosti čas nekoliko drugače. V ta namen so raziskovalci zaradi lažjega opazovanja pojava uporabili naslednjo nekoliko umetna razvrstitev prostega časa:

- Informativne dejavnosti, ki zadovoljujejo potrebe po novih izkušnjah in spoznanjih. Med te dejavnosti štejemo poslušanje glasbe, gledanje televizije, opazovanje okolice in ljudi, opazovanje sebe, branje časopisov in revij, obiskovanje kina ipd.

Opomba: ¹Osnovna metoda zbiranja podatkov je bilo anketiranje, ki je potekalo z vsakim učencem posebej. Podatke so zbirali študentje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani in Visoke Šole za socialno delo Univerze v Ljubljani. Raziskavo sta vodila Mateja Bitenc in Jože Bajzek.

- Ustvarjalne dejavnosti, ki zadovoljujejo težnjo po ustvarjanju, izdelovanju, razvoju novega in omogočajo potrjevanje osebnosti z ustvarjalnimi dosežki. Sem sodijo pisanje dnevnika, zgodbic, pesmic, reševanje križank, pletenje, šivanje za razvedrilo, igranje na glasbene instrumente, modeliranje itd.
- Telesne dejavnosti, ki zadovoljujejo potrebe po gibanju in uveljavljanju telesnih zmogljivosti, s čimer svojevrstno potrjujejo osebnost in utrjujejo zadovoljstvo. Sem prištevamo kolesarstvo, telovadbo izven pouka, igre z žogo, pohode v naravo in izlete, smučanje, sankanje, veslanje itd.
- Družbene dejavnosti so tiste, ki zadovoljujejo stike in sprostitev z ljudmi, ter omogočajo doživljanje pripadnosti skupine, povezovanje čustvenih odnosov in tudi občutek varnosti, druženja z vrstniki, obiskovanje lokalov in drugih javnih prostorov, ki omogočajo preživljanje prostega časa. Sem prištevamo tudi igranje z živalmi, ki ustvarjajo pri človeku poseben odnos do drugega živega bitja.
- Filozofične in razmišljujoče dejavnosti, ki zadovoljujejo potrebe po razumevanju in oblikovanju življenjskih nazorov, prispevajo h trdnosti človekove osebnosti, njegovemu odnosu do okolja, sebe in sveta.
- Neopredeljene dejavnosti, ki pa niso take narave, da bi zadovoljevale predvsem nekatere od pravkar naštetih dejavnosti in so tudi sicer dokaj svojevrstne, pojavijo se izjemoma. To je lahko osamljeno sprehajanje, spanje podnevi, lov, ribolov, vožnja z motornim vozilom brez cilja ...

Če na kratko povzamem ugotovitve omenjene raziskave glede preživljanja prostega časa, naj poudarim, da je bilo ugotovljeno, da okolje, v katerem živijo otroci, na določen način tudi pogojuje njihov način preživljanja prostega časa. Tam, kjer je že v družini prisotna določena bralna kultura, ki je sorazmerna z izobrazbo staršev, se tudi otroci v prostem času pogosteje odločajo za knjigo. Podobno se zgodi s pogostostjo uporabe računalnika, obiskom raznih krožkov in podobno. Tudi pri televiziji, ki je najbolj masoven način preživljanja prostega časa, se čuti vpliv družine in njenega odnosa do tega medija. Sicer pa je pričakovati, da bodo otroci tudi v prostem času posegali za tistim, kar jim okolje ponuja, kar jim je dano na razpolago. V veliki meri je preživljanje prostega časa odvisno od ponudbe okolja. Najbolj pomembno okolje je seveda prav družina sama, njena usmerjenost, njene možnosti in tudi njene ambicije.

1.3 SOCIOLOGIJA PROSTEGA ČASA

Sociologija prostega časa je sorazmerno novo področje sociologije. Sociologi so se že prej dotikali prostega časa, kot poseben predmet pa so ga začeli preučevati šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Prvi prispevki k tej razpravi so se praviloma osredotočali na odnos med delovnim časom in drugim področjem družbenega življenja, zlasti dela in družine.

Parker (v Haralambos in Holborn 2001, 260–261), je opredelil prosti čas kot preostanek časa: to je čas, ki ostane, ko so izpolnjene druge obveznosti. Avtor v življenju ljudi razlikuje pet vidikov življenja ljudi, in sicer delo, delovno obveznost, nedelovno obveznost, fiziološke potrebe in prosti čas. Delo je čas, ki ga preživiš na plačanem delovnem mestu, delovna obveznost se nanaša na čas, ki ga porabiš kot posledico zaposlitve, vendar pa ga dejansko ne preživiš delovno (primer delovne obveznosti sta vožnja na delo in z njega). Nedelovna obveznost vključuje dejavnosti, kot je gospodinjsko delo in nega otrok. Določen čas zavzamejo tudi fiziološke potrebe, saj moramo ljudje opravljati tudi dejavnosti kot so prehranjevanje, spanje, umivanje ... Preostali čas pa imenujemo prosti čas. Odnos med delom in prostim časom pa je Parker razvrstil v tri glavne vzorce: razširitveni vzorec, nevtralni vzorec in opozicijski vzorec. V primeru razširitvenega vzorca se delo razširi v prosti čas, med obema ni jasne delitve. Dejavnosti na obeh področjih sta podobni, delo, bolj kot družina in prosti čas, predstavlja osrednji življenjski interes. Čas za dejavnosti, ki jih označimo izključno kot prosti čas, je kratek in v glavnem namenjen za »razvoj osebnosti«, na primer branje »dobre« literature in obisk gledališča. Ta vzorec je povezan s poklici, ki zagotavljajo visoko stopnjo avtonomije, resničnega zadovoljstva pri delu in v vključenosti v delo. Za ta vzorec so značilni poklici, ki obsegajo podjetništvo, zdravstvo, poučevanje, socialno delo in nekateri kvalificirani manualni poklici. Parker je ugotovil, da socialni delavci, vključeni v njegovo raziskavo, preživijo večino prostega časa v dejavnostih, ki so povezane z njihovim delom (vodenje mladinskih klubov, srečevanje in razpravljanje o problemih varovancev ...).

Pri nevtralnem vzorcu je postavljena precej jasna ločnica med delom in prostim časom. Dejavnosti obeh področij se razlikujejo, družinsko življenje in prosti čas, bolj kot delo, predstavlja osrednji življenjski interes. Ta vzorec je povezan s poklici, ki zagotavljajo srednjo ali nizko stopnjo avtonomije posameznika, zahtevajo le nekatere njegove zmožnosti in kjer je zadovoljstvo bolj kot s samim delom povezano s plačilom in pogoji. Ure prostega časa so v

primerjavi z razširitvenim vzorcem dolge in pretežno namenjene sprostitvi. Prosti čas posvečajo družini, vključuje pa dejavnosti, kot so družinski izleti. Poklici, ki so tesno povezani z nevtralnim vzorcem, obsegajo uradnike in polkvalificirane manualne delavce. Pri opozicijskem vzorcu pa je delo ostro ločeno od prostega časa. Dejavnosti na tem področju so zelo različne in prosti čas tvori osrednji življenjski interes. Ta vzorec je povezan s poklici, ki nudijo nizko stopnjo avtonomije in zahtevajo uporabo le omejenega niza spretnosti ter pogosto ustvarijo občutek sovraštva do dela. Ure prostega časa so dolge in pretežno namenjene okrevanju po delu in kompenzaciji za delo. Opozicijski vzorec je tipičen za nekvalificirano manualno delo, rudarstvo in ribolov v oddaljenih krajih.²

Pri obeh poklicih je visoka stopnja smrtnosti in poškodb, zaposleni opravljajo delo v izrednih in zahtevnih pogojih, kar ustvarja visoke stopnje stresa. Dejavnosti prostega časa rudarjev in ribičev se vrtijo okoli popivanja v pivnicah in delavskih moških klubih, v družbi sodelavcev. Prosti čas se označuje kot »energičen« in »predvsem lahkomišeln«, v pomenu »ne misliti na naslednji dan«. Parker je teorijo dela in prostega časa prvič objavil leta 1972, prepričan, da je delo najpomembnejši dejavnik, ki oblikuje prosti čas.

Rapoport in Rapoport (v Haralambos in Holborn 2001, 261–262) poudarjata, da na vzorce prostega časa, poleg življenjskega cikla, vplivajo tudi mnogi drugi dejavniki. To so predvsem spol, razred, razlike so tudi med posamezniki. Avtorja menita, da prosti čas lahko razumemo le v odnosu do skrbi, ki so značilne za različno starostno obdobje in dokazujeta, da je pri oblikovanju prostega časa družinsko življenje enako pomembno kot delo. Delo, prosti čas in družina so tesno povezani in njihov medsebojni vpliv je povezan z življenjskim ciklusom.

Na različnih stopnjah življenja imajo ljudje različna stališča do dela, družine in prostega časa. Življenjski ciklus se nanaša na »sorazmerno stalno skrb, ki izvira iz psiho-bioloških procesov dozorevanja«. Avtorja ločita štiri stopnje v življenjskem ciklusu.

Prva stopnja se nanaša na tiste, ki so stari približno med petnajst in devetnajst let (adoliscenca). Glavna skrb je na tej stopnji iskanje osebne identitete.

Opomba: ² Podatki za Parkerjev opozicijski vzorec so večinoma pridobljeni iz dveh študij: Premog je naše življenje (Coal is Our Life) avtorjev Denissa, Henriquesa in Slaughterja in pa Ribiči (The Fishermen).

Rapoport in Rapoport (Haralambos in Holborn 2001, 263) ugotavljata: »Mladi preiskujejo okolje, iščejo nova okolja, izkusijo nova doživetja - vse kot poskus, da bi kristalizirali osebno identiteto, kar bo podprlo prehod v neodvisnost. Nekatere dejavnosti, ki so značilne za to stopnjo, so umetnost in rokodelstvo, ples, igranje inštrumentov, potovanja in šport, udeležba na pop festivalih«.

Druga stopnja je stopnja mlajše polnoletnosti in Rapoportova menita, da ta stopnja traja približno deset let od takrat, ko oseba preneha obiskovati šolo. Skrb mlajših polnoletnikov je bolj oblikovanje družbene kot osebne identitete. To delno dosežejo, ko postanejo povezani z določenimi institucijami in s poskusom vzpostavitve intimnosti in obveze do druge osebe, oziroma do določene institucije. Glavne skrbi so odnosi s pripadniki nasprotnega spola, starševski in družinski odnosi ter prijateljski interesi, skrb za izbrani poklic. Do neke mere se na tej stopnji interesi prostega časa skrčijo. Večina interesa je osredotočena na kraje, kjer se vzpostavljajo stiki med obema spoloma. Mlajši polnoletniki pogosto obiskujejo nočne klube, disko klube, pivnice in športne centre.

Tretjo stopnjo imenujemo stopnja graditve in se pojavi približno med petindvajsetimi in petinpetdesetimi leti. Na tej stopnji ljudje ne vadijo več bodočih vlog, temveč poskušajo zgraditi zadovoljujoč življenjski slog. Pomembni so delo, družina, prijatelji in dejavnosti v skupnosti. Fizične dejavnosti postanejo manj pomembne, bolj pomembne postanejo, tako za moške kot za ženske, dejavnosti prostega časa, osredotočene na dom. Otroci, domovi in vrtovi ter gledanje televizije postanejo bolj pomembni kot na prejšnjih stopnjah.

Rapoportova označujeta zadnjo stopnjo preprosto kot kasnejša leta in se pojavi približno pri petinpetdesetih letih ali pa z upokojitvijo. Glavna skrb v teh letih je čut za družbeno in osebno integracijo, osebni smisel in harmonija s svetom okoli sebe. Vzorci prostega časa se na tej stopnji v veliki meri razlikujejo in so deloma odvisni od dejavnikov, kot sta zdravje in dohodek. Slabo zdravje in nizek dohodek nekaterim omejujeta možnosti za preživljanje prostega časa. Kljub pestrosti vzorcev prostega časa sta avtorja opazila težnjo, da se v prostem času bolj osredotočajo na dom in vnuke, ki postanejo središče njihovega prostega časa.

Roberts (v Haralambos in Holborn 2001, 265–267) obravnava prosti čas širše kot Parker ali Rapoportova. Avtor ne zanika, da delo in življenjski cikel vplivata na prosti čas, vendar poudarja, da so enako pomembni tudi drugi dejavniki. Obravnava raznolikost vzorcev

prostega časa, ki so na razpolago posamezniku, in meni, da prosti čas vključuje svobodo izbire. Roberts opredeli prosti čas v odnosu do izbire, kajti posamezniki se vključujejo v dejavnosti prostega časa, ko čutijo, da sami izbirajo, kaj bodo delali. Stvari, ki jih ljudje morajo opravljati ali mislijo, da bi jih morali, ne morejo predstavljati prostega časa. V družbi je veliko skupin in obstaja ogromna raznolikost pristočasnih interesov. Na slednje vplivajo razred, starost, spol, zakonski stan, izobrazba in mnogi drugi dejavniki. Vsak posameznik pa lahko izbere tiste dobrine in usluge, ki mu najbolj ustrezajo glede na osebne okoliščine, življenjski slog in družbene skupine, ki jim pripadajo. Roberts poleg življenjskega cikla družine poudarja tudi nekatere druge dejavnike in meni, da je eden pomembnejših dejavnikov družbeni spol. Poudarja, da imajo ženske manj prostega časa, kot moški, ugotavlja, da ima pomemben vpliv tudi izobrazba. Tisti, ki so se dlje časa šolali, manj časa gledajo televizijo in več časa preživijo zunaj s prijatelji. Pomemben je tudi zakonski stan - poročeni več prostega časa preživijo doma, samski pa gredo večkrat ven.

Clarke in Critcher (v Haralambos in Holborn 2001, 265–267) sta razvila neomarksistični pristop k sociologiji prostega časa. Strinjata se z mnenji drugih sociologov, da imajo posamezniki nekaj svobode pri dejavnostih prostega časa, vendar jih omejuje in ovira kapitalizem. Prosti čas je področje boja med različnimi družbenimi skupinami, zlasti razredi, a po njunem mnenju pri tem boj ni enakopraven.

Buržoazija je pri oblikovanju prostega časa v boljšem položaju kot podrejeni razredi. Industrijska revolucija in razvoj kapitalizma sta v začetku imela dva glavna učinka: odpravila sta mnoge priložnosti za prosti čas in vodila k jasni razmejitvi med delom in prostim časom. Zaradi investiranja v industrijske stroje so morali delavci delati vedno več ur in ni bilo več fleksibilnosti, prosti čas delavcev se je skrčil in se je v veliki meri omejil le še na obiskovanje pivnice. Z osemdesetimi leti devetnajstega stoletja se je prosti čas začel povečevati; delovni čas se je začel krajšati, življenjski standard pa naraščati. Vendar pa se nista povrnila svoboda in fleksibilnost prostega časa predindustrijske družbe.

Clark in Critcher (v Haralambos in Holborn 2001, 265) menita, da sta na prosti čas najbolj začela vplivati država in kapitalistično podjetje, ki še danes igrata ključno vlogo pri oblikovanju prostega časa in določanju razpoložljivih možnosti. Država igra pomembno vlogo pri dovoljevanju posameznih dejavnosti prostega časa, kot so pivnice, vinski bari, kazinoji in stavnice, in »nezaželeni« ne dobijo licence. Filme cenzurirajo ali preprečijo predvajanje. Zdravstvena in varnostna zakonodaja določata pogoje, pod katerimi lahko potrošimo dobrine

in storitve za prosti čas. S temi ukrepi lahko država zagotovi, da je prosti čas varen in urejen, hkrati pa postavlja omejitve načinom preživljanja prostega časa. Država se vključuje na področju prostega časa s predpisi glede javnega prostora, kajti obstaja neenakost glede dostopa do zasebnih prostorov, zlasti stavb za preživljanje prostega časa. Prikrajšani pa praviloma uporabljajo za prosti čas javne prostore, kot so ulice in parki. Tu pa mlade, etnične manjšine in delavski razred nadzirajo policisti, ki lahko ocenijo, da nekatere dejavnosti na ulici niso primerne.

Po mnenju Clarka in Critcherja je morda najpomembnejši vidik prostega časa v kapitalizmu njegova komercializacija. Slednja je ustvarila velike poslovne možnosti in pomemben vir dobičkov za buržoazijo. Avtorja navajata izračune, ki kažejo, da je v Veliki Britaniji v letih 1978-79 potrošnik 25 odstotkov izdatkov namenil za prosti čas. Komercialno oskrbovanje prostega časa obvladujejo velika podjetja, ki skrbijo za široko paleto načinov preživljanja prostega časa. Velike korporacije imajo moč, da prepričajo posameznika o potrebah prostega časa. Industrija prostega časa ustvarja nove izdelke in storitve in nato skuša prepričati posameznike, da jih kupijo (General Household Survey HMSO 1990, 180).

Vse teorije prostega časa do osemdesetih let dvajsetega stoletja so zanemarjale ali pa pomanjkljivo obravnavale vprašanje spola. Na to so začele vedno bolj opozarjati feministke in Scraton v tej povezavi ugotavlja: »Do osemdesetih let dvajsetega stoletja se analiza prostega časa ni ozirala na ženske, razen kot privesek moškim ali pa so bile neproblematično označene kot del nuklearne družine« (v Haralambos in Holborn 2001, 267).

Od tu naprej pa so feministične sociologinje začele preučevati prosti čas žensk sam po sebi in so vse večjo pozornost posvetile vprašanju odnosa med spoloma in vzorcu preživljanja prostega časa. Vse avtorice in raziskovalke prostočasnih dejavnosti so soglašale, da se prosti čas moških razlikuje od prostega časa žensk, da ženske in moški stremijo k različnim vrstam prostega časa in da je ženskam dostopnih manj možnosti za preživljanje prostega časa.

Green, Hebron in Woodward (v Haralambos in Holborn 2001, 268) so socialistične feministke, ki kot temelj svojih teoretičnih analiz upoštevajo patriarhat in se v glavnem ukvarjajo z analizo, kako moški omejujejo priložnosti oz. možnosti žensk za prosti čas. Na podlagi lastnih raziskav in pregledu drugih študij so prišle do številnih spoznanj o vzorcih dela in prostega časa za moške in ženske. Avtorice so ugotovile, da imajo na splošno moški več prostega časa, kot ženske. Ženske težje načrtujejo svoj prosti čas, ker so gospodinjske obveznosti neskončne. Medtem, ko vse feministične teorije trdijo, da so ženske glede prostega

časa prikrajšane, pa se liberalne feministke osredotočajo na neenake možnosti za sodelovanje pri prostočasnih aktivnostih in zlasti na neenak dostop do objektov za preživljanje prostega časa. Prepričane so, da so definicije dela in prostega časa, ki jih uporabljajo sociologi, neprimerne. Takšne definicije praviloma temeljijo na izkušnjah moških, ki imajo službo s polnim delovnim časom, in ne upoštevajo položaja žensk. Za mnoge intervjuvane ženske je bil prosti čas »nejasen in brezličen koncept«. Težko so ločile prosti čas od drugih vidikov svojega življenja, vendar so ga pogosto obravnavale kot razpoložensko stanje. Mnoge ženske so ocenile, da imajo prosti čas takrat, ko opravljajo stvari, ki so jim po volji ali pa imajo priložnost, da delajo stvari, kar se jim zljubi. Prostega časa niso obravnavale kot določenih obdobj ali posebnih dejavnosti. Green in sodelavke trdijo, da je ženskam veliko težje pozabiti na delo in določena obdobja nameniti za prosti čas. Ženske imajo skoraj ves čas neskončne gospodinjske obveznosti, zlasti kadar imajo majhne otroke. Ne glede na to, ali imajo plačano zaposlitev ali ne, so vedno »na razpolago« za zadovoljevanje potreb drugih družinskih članov. Nekatere ženske, ki so bile honorarno zaposlene, so dejansko obravnavale ta delovna mesta kot obliko prostega časa. Na primer, delo v baru ob sobotnem večeru bi lahko predstavljalo možnost za vzpostavljanje družabnih stikov in umik od domačih opravil. Ženske imajo manj denarja kot moški, mnoge ženske so bile finančno odvisne od moških. To je omejilo vrste prostega časa, kjer so se lahko angažirale. Stališča moških so ženskam celo še bolj omejila pravico do svobodne izbire. Od žensk se pogosto pričakuje, da bodo izbrale dejavnosti svojega prostega časa iz omejenega obsega dejavnosti, ki so osredotočene na dom in družino, a so družbeno opredeljene kot sprejemljive za ženski način preživljanja prostega časa.

Poudarek teorije Greenove in sodelavk je na ovirah, ki so vsiljene prostemu času žensk. Ovire, ki omejujejo prosti čas žensk namreč izhajajo iz strukturnih značilnosti patriarhalnih kapitalističnih družb. Sistemi družbenega nadzora ženskam preprečujejo, da bi imele isto svobodo glede prostega časa kot moški. Družbeni nadzor deluje na številnih nivojih, ki jih lahko obravnavamo kot kontinuum, ki sega od ne-prisiljenih oblik do dejanskega fizičnega nasilja. Takšne oblike nadzora so tesno povezane z ideologijami o spolu in obnašanjih, primernih za posamezni spol. Ženske si ne upajo zapustiti doma, ker jih je strah fizičnega nasilja in posilstva, zlasti če so same in če je zunaj temno. V mnogih shajališčih za dejavnosti prostega časa prevladujejo moški in ženske se lahko v njih počutijo neprijetno, ker moški zbijajo šale, se posmehujejo in spolno namigujejo, da bi jih ponižali, kadar niso dobrodošle.

Omenjene avtorice tudi menijo (Haralambos in Holborn 2001, 270), da spol ni edini dejavnik, ki vpliva na prosti čas žensk. Niti ne menijo, da so vse ženske v enakem položaju. Njihova

študija je razkrila, da vplivajo na prosti čas tako pripadnost razredu, kot višina dohodka, starost, etnična skupina, kot tudi »delo in položaj v gospodinjstvu«. Ženske iz višjih razredov in z višjimi dohodki imajo praviloma več možnosti, da se vključijo v dražje oblike preživljanja prostega časa. Samske, mlade, zaposlene mlade ženske imajo največ svobode. V primerjavi s poročenimi ženskami so finančno bolj neodvisne, imajo manj odgovornosti za gospodinjstva dela in nego otrok. Samske ženske imajo glede prostega časa manj ideoloških omejitev in nimajo moč, ki bi se zmrdovali nad njihovim obnašanjem.

Liberalne feministke menijo, da so te neenakosti posledica procesa socializacije, v katerem se ženske in moški učijo različnih vlog glede na spol. Tako »diskriminatorna praksa, ki temelji na stereotipnih predpostavkah o spolu, ženskam preprečuje, da bi uživale enake možnosti kot moški« (v Haralambos in Holborn 2001, 267). Liberalen feminizem je reformističen: trdi, da lahko uspešno rešimo neenakost med spoloma s postopno reformo, ki ne bo zahtevala bistvenih sprememb v družbi. Med reformami, ki so jih predlagale in včasih dosegle liberalne feministke, so zagotavljanje objektov za otroke, posebne možnosti za prevoz in srečanje v centrih za prosti čas, namenjena le ženskam itd.

Mnenje avtorice Scraton (v Haralambos in Holborn 2001, 274) je, da je v razvitih družbah več prostega časa, vendar le -ta ne vpliva na vse enako. Osemdeseta leta dvajsetega stoletja so bila čas širitve prostega časa in kot primer te širitve avtorica navaja vrsto primerov pokritih kegljišč, centrov za prosti čas, studiev za fitnes in tematskih parkov. Te spremembe so bile tesno povezane z razvojem potrošniške kulture: kupovanje stvari je za sodobni prosti čas enako pomembno, kot opravljanje stvari. Scraton (v Haralambos in Holborn 2001, 273) domneva, da je pridobitev določenih trgovskih znamk športnih čevljev ali oblačil za prosti čas samo po sebi postalo preživljanje prostega časa. Mnogim ljudem je vseeno, ali se v športni opremi svojih oblikovalcev res ukvarjajo s športom. Ker prosti čas vse bolj obvladujejo tržne sile, nekateri ljudje vse bolj uživajo v boljši oskrbi, vendar pa se je tistim z manjšimi sredstvi položaj poslabšal. Slednja skupina vključuje brezposelne, revne, starejše in invalide. Avtorica tudi meni, da seksizem in rasizem zmanjšujeta možnosti za prosti čas žensk in moških.

Z vidika razvite industrijske družbe kapitalistične države postajajo le družbe prostega časa za del prebivalcev: za prikrajšane se prosti čas zmanjšuje. Kakršnokoli povečanje prostega časa v takšnih družbah je lahko na račun možnosti prostega časa v drugih delih sveta. Scraton (v Haralambos in Holborn 2001, 274) opozarja, da mnoge izdelke za potrošnikov prosti čas

izdelajo v podjetjih, ki izkoriščajo delavce Južne Amerike in Azije, kjer imajo zaposleni malo možnosti za uživanje prostega časa.

1.4 MLADI DANES

Obdobje mladostništva je obdobje negotovosti, je čas oblikovanja in iskanja lastne identitete, čas iskanja poti v samostojnost. To je obdobje, ko mlad človek ni več otrok, ni pa še priznan za odraslega. Zaradi svoje »vmesnosti« med dvema razmeroma trdno definiranimi in dobro prepoznavnima življenjskima obdobjema, otroštvom in odraslostjo, je mladostništvo že od nekdaj veljalo za labilno in ambivalentno razvojno obdobje, ki zahteva posebno skrb in pozornost odraslih. Mladostništvo je obdobje in proces duševnega dozorevanja iz otroka v odraslega, ki poteka kot sodelovanje med otrokom in njegovim predmetnim ter družbenim okoljem. Mladostnik se v tem času ukvarja predvsem s tem, kdo on oz. ona sploh je, in razmišlja, kako naj vloge in sposobnosti, ki jih je osvojil v otroštvu, združi z zahtevami okolja in časa, v katerem živi. Od odvisnosti in zaščitenosti v lastni družini mora posameznik preiti na samostojno odločanje in delovanje ter skrb za druge; vse to zahteva reorganizacijo odnosa do sebe in sveta, pridobitev mnogih novih stališč in zmožnosti. Na tej poti se mora mladostnik upirati staršem, vzgojiteljem in avtoritetam, kajti iskanje lastnih poti jim pomaga pridobivati občutek lastne vrednosti, kar oblikuje mladostnikovo osebnost.

Primarni dejavnik pri oblikovanju zgodovinskih obdobjev so bile demografske in ekonomske razmere, skozi katere so prehajale mladinske tradicije že od osemnajstega stoletja. Ob spremembah meja rodnosti in umrljivosti, ob procesih industrializacije in urbanizacije so bili mladi soočeni s številnimi različnimi situacijami, ki so vplivale na trajanje in značilnosti tistega segmenta v življenjskem ciklusu, ki povezuje otroštvo z odraslostjo. Dokazi o mladosti kot o ločenem obdobju v življenju z lastno zgodovino in tradicijo prihajajo iz različnih virov: nekateri iz literarnih in ikonografskih, drugi iz ekonomskih in demografskih (Aries: *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*, Engels: *Izvor družine, privatne lastnine in države*, raziskave Ann Oakley, Helen Hudson in drugih).

1.5 RAZVOJNE NALOGE MLADOLETNIŠTVA

Mlad človek je po Hurrelmannu (Heitmeiyer, Hurrelmann 1993, 118) izpostavljen neskončni mnogoterosti različnih situacijskih danosti, v kontekstu katerih mora biti, v okviru svojih kompetenc, zmožen delovanja. Situacijske danosti se razlikujejo v različnih življenjskih fazah, po specifični konfiguraciji. Sodobna razvojna psihologija takšne specifične konstelacije imenuje razvojne naloge. Sredi petdesetih let je Havighurst (v Oerter 1998, 121) definirala razvojno nalogo kot »nalogo, ki se v nekem določenem življenjskem obdobju postavi pred individuuma. Uspešna razrešitev vodi k sreči in zadovoljstvu, medtem ko neuspeh naredi posameznika nesrečnega, naleti na zavračanje družbe in ima težave s premagovanjem kasnejših nalog«. Avtor loči tri vire razvojnih nalog: fizična zrelost, kulturni vpliv (pričakovanja družbe) in individualno zastavljanje ciljev in vrednot.

Za mladostniško fazo življenjskega cikla je v sodobnih, razvitih (post)industrijskih družbah možno klasificirati naslednje razvojne naloge:

- Razvoj intelektualne in socialne kompetence, ki omogoča prevzemanje odgovornosti za šolsko in poklicno kvalifikacijo, ki bo omogočila doseganje poklicnega udejstvovanja ter s tem omogočila in zagotavljala ekonomske in socialne baze za samostojno eksistenco odrasle osebe.
- Razvoj lastne spolne vloge in socialnih povezovanj z vrstniki svojega in nasprotnega spola in izgradnja (najpogosteje) heteroseksualnega partnerskega odnosa, ki dolgoročno oblikuje pogoje za vzgojo lastnega otroka.
- Razvoj individualnih vzorcev delovanja in vedenja za potrošnjo na trgu blaga in trgu kulturne potrošnje (v najširšem pomenu besede), ki omogočajo razvoj individualnega življenjskega stila, ki omogoča lastno oblikovano in na lastne potrebe usmerjeno življenjsko potrošnjo ponudbe.
- Razvoj lastnega sistema vrednot in norm ter etične in politične zavesti, ki so usklajene z vedenjem in dejanji, kar dolgoročno omogoča odgovorno in konsistentno delovanje na tem področju.

Razvojne naloge v tem obdobju so v konceptu mladostništva jasno ločene od razvojnih nalog v fazi otroštva, ko otrok pridobiva elementarne jezikovne in kognitivne kompetence. Prav tako pa je faza mladostništva jasno ločena od faze odraslosti. Prehod v odraslost je omogočen takrat, ko so izpolnjene oz. razrešene vse razvojne naloge in je hkrati prišlo do psihodinamske uspešne ločitve od staršev. Izpolnitev zahtev v različnih območjih dejavnosti, ki so značilna za določeno življenjsko fazo, je omogočena, ko se oblikuje specifična struktura kognitivnih, moralnih, emocionalnih in socialnih kompetenc, ki ustrezajo zahtevam teh dejavnosti. Oerter (1998) poudarja, da pri tem ni dovolj, da za vsako področje (storilnostno območje, partnerstvo, prosti čas, politična dejavnost) izgradimo ustrezno kompetenco dejavnosti, ampak morajo biti zahteve različnih dejavnosti medsebojno koordinirane.

Štiri razvojne naloge mladostništva lahko uvrstimo v približne časovne okvire:

- telesni razvoj (od 11. do 15. leta),
- kognitivni razvoj (od 12. do 17. leta),
- spremembe v socializaciji (od 13. do 19. leta) in
- oblikovanje identitete (od 14. do 20. leta).

Odnos mladostnik - starši: mladostnik si želi pridobiti več avtonomije in svobode ter se otresti dominantnosti staršev. Ne želijo se popolnoma osvoboditi od svoje družine, ampak s pogajanjem pridobiti novo vlogo in doseči takšno vzpostavitev odnosov, ki so bolj enakopravni in vzajemni. V času osamosvajanja mladostnik še vedno potrebuje podporo in ljubezen staršev, še vedno niha med željo po varnosti in neodvisnostjo. Tako prihaja iz položaja odvisne osebe v položaj neodvisne in samostojne osebe, ki sama odgovarja za svoja dejanja, se samostojno odloča, zanaša se predvsem nase in je sposobna skrbeti tudi za druge. Prizadevanja za samostojnost pogosto spremljata upor in kljubovanje, nenadna zavračanja vrednot staršev, očitki glede njihovih življenjskih nazorov, načinov ravnanja itd.

Odnos mladostnik - vrstniki: v obdobju odraščanja in še posebej v obdobju adolescence se spremeni tudi odnos do vrstnikov in prijateljev. Pojavita se dve novosti. Prva se nanaša na spremembo narave in pomena stikov iz otroštva, ti dobijo bolj zapletene oblike, druga sprememba je, da nekateri stiki z vrstniki vključujejo tudi seksualnost. Tesna prijateljstva mladostnikom omogočajo občutek skupnosti, pripadnosti, bližine in intimnosti. Za vse te potrebe je prej poskrbela otrokova družina. Prijateljske in vrstniške skupine postanejo vir

oblikovanja različnih vlog, še posebno, ko se zmanjša vpliv staršev. Zelo pomembna je sprejetost pri vrstnikih, v ta namen je poudarjeno opazovanje, posnemanje in preizkušanje različnih obnašanj.

Mladostniki so danes izpostavljeni velikemu številu življenjskih stilov, ki si jih lahko izberejo. Katero vlogo bodo izbrali, je pa težko predvidevati. Izbira je danes velika, še posebej, ker tradicionalne vrednote upadajo. Svoboda pa prinaša s seboj tudi večja tveganja, za posledice napačnih odločitev pa so mladi odgovorni le sebi. Najbolj pogosta tveganja, ki so jim mladi izpostavljeni danes, so: izpad iz izobraževalnega sistema, brezposelnost, brezdomstvo, odvisnost od drog, spolno prenosljive bolezni, najstniške nosečnosti, samomori ... Narašča negotovost prehodov v odraslost, med mladimi se vse bolj širi malodušje, motivacija upada, celo med študenti, usmerjeni so v sedanji trenutek, dolgoročne cilje redko dosegajo (npr. diploma). Vse bolj se širi princip, da je treba »delati s pametjo«, ne samo veliko. Zato so mladi ob prehajanju v odraslost danes vse bolj negotovi in prestrašeni.

Za današnje mlade pa je značilna tudi vse večja medlost in pasivno odzivanje na velike spremembe v družbi in v procesu umeščanja v družbo. Slika mladih se nam vse bolj kaže kot dobro počutje le v varnem krogu zasebnosti in v okviru svojih družin. To pa pomeni tudi podaljšanje otroštva, ne pa avtonomne mladosti. Mladi danes ljubijo predvsem mir, manj pa aktivno in vznemirljivo življenje in ne kažejo želje po družbenem uveljavljanju, v manjši meri so pripravljene na izzive in tveganja javnega življenja. Za izzive in toleranco do drugačnosti pa postajajo manj odprti in sprejemljivi. Raziskave v zadnjih desetletjih pa kažejo, da v zahodnih in posttranzicijskih demokracijah prihaja do korenitih sprememb vzorcev in oblik državljanske participacije. Med drugim longitudinalne raziskave kažejo na upad volilne udeležbe (npr. Abramson in Aldrich 1982; Wattenberg 1998; Gray in Caul 2000; Macedo et al. 2005; Blas 2000), upad članstva in pogostosti aktivnosti v političnih strankah (Katz et al., 1992; Dalton 2005; Scarrow 2007), upadajo pa tudi stopnje navezanosti na politične stranke (Schmitt in Holmberg 1995), zaupanje v politike (Holmberg 1999) in državne institucije (Crozier et al. 1975; Listhaug in Wiberg 1995; Dalton 2004). Ob vseh nakazanih longitudinalnih trendih političnega delovanja in usmeritev ne preseneča, da se mnogi avtorji sprašujejo, o prihodnosti demokracije (Kaase in Newton 1995, Macedo et al. 2005). Mladi se umikajo iz javnih prizorišč, tudi iz prizorišč javne ožje mladinske kulture, hkrati pa se zatekajo v domišljajske svetove in k domišljajskim rešitvam, ki pa so izraz bega iz realnosti in ne pomenijo soočenja s problemi. Velika večina mladih svet doživlja bolj kot grožnjo, pred katero se umikajo, ne pa kot izziv, ki ga morajo sprejeti in nanj produktivno odgovoriti.

Ule in Miheljak (1995, 87) sta na podlagi svojih raziskav razdelila mladino v štiri skupine in sicer: prilagojeni, alternativni, hedonistično in liberalno usmerjeni mladi.

Prilagojeni, oziroma odraslocentrični mladi se ukvarjajo z računalnikom, fotografijo, pišejo dnevnik, redno hodijo k verskim obredom, s starši hodijo na izlete. Imajo tradicionalne vrednotne orientacije.

Alternativni oz. mladocentrični mladi se o osebnih problemih pogovarjajo s prijatelji, iščejo smisel življenja, njim sta pomembna svoboda mišljenja in delovanja.

Hedonistično usmerjeni mladi posvečajo prednost zabavi, osvajanjem, koncertom, užitku, sprostitvi, lenarjenju, motorjem, športu, horoskopom ... V odraslosti dajejo prednost dobremu materialnemu položaju in ugledu v družbi.

Liberalno usmerjeni mladi izvirajo po navadi iz mestnih okolij, njihovi starši so izobraženi, berejo knjige, poudarjajo splošne vrednote demokracije, človekovih pravic, odprtost do drugačnosti.

1.6 PROSTI ČAS MLADIH DANES

Z razvojem se spreminjajo človekove potrebe, razvijajo se nove socialne potrebe in oblike njihovega zadovoljevanja. Ravno tako se spreminjajo odnosi med mladimi, s tem pa tudi prosti čas, ki je v moderni družbi vedno bolj pomembna kategorija. Je vedno bolj družbeno pomemben čas, ki ga posameznik porablja za lastno regeneracijo, za kompenzacijo identitetnih izgub, ki nastajajo v drugih sferah življenja; predvsem v šolski in delovni sferi. Med prostim časom se razrešujejo konflikti v socialni sferi, poteka druženje, pletejo in vzdržujejo se socialne mreže, ki so posamezniku nujna opora v življenju. Prosti čas je nujno potreben čas, da človek lahko vzdrži napetosti in konflikte v drugih sferah življenja. Mladi naj bi se v prostem času razbremenili šolskih in družinskih obveznosti, svobodno izbirali vsebino in se odločali za aktivnosti po lastnih nagibih in presoji. Mladostniki med prostim časom vedno znova definirajo sami sebe s pomočjo samoopazovanja in povratnih informacij drugih ter oblikujejo svojo samopodobo in identiteto. Prosti čas lahko pomembno pripomore k uspešnejšemu spopadanju z izzivi življenja. Mladi se preko pristočasnih dejavnosti naučijo slediti svojim ciljem in se zanje potruditi, oblikujejo svoj socialni jaz. Dejavnosti postanejo priložnosti za izziv, omogočajo raziskovanje različnih možnosti in vrednot ter preizkušanje različnih možnosti za sprostitev. Aktivno preživet prosti čas lahko izboljša samovrednotenje ter psihično in fizično zdravje. Prosti čas je za mlade pogosto izvor samospoštovanja, osebnega nadzora in občutka sposobnosti. Je čas, ko oblikujejo sami sebe, se preizkušajo v različnih življenjskih stilih, omogočeni so pogoji za socializacijo med vrstniki in izven družinskega okolja, raziskuje se lastna identiteta in identiteta skupine. Prosti čas mladim ne pomeni samo večje svobode izbire dejavnosti in odnosov, ampak tudi čas zmanjšane nadzora nad njimi. Prav nadzor nad prostim časom mladih pa je pogosto izvor konfliktov in dilem med odraslimi (starši, učitelji, vzgojitelji, interesnimi organizacijami) in mladimi. Sodobna, organizirana industrija prostega časa za mlade s produkcijo modnih stilov, trendov, elektronske glasbe in zabavne industrije nehote zmanjšuje prostor avtonomije in vzdržuje nadzor nad prostim časom. Temu se pridružujejo vsi, ki s svojimi pedagoškimi intervencijami, načrtovanji, omejitvami, spodbudami načrtujejo delovni čas mladih.

Prostočasne dejavnosti naj bi izbral mladostnik sam, namenjene pa naj bi bile zabavi in sprostitvi, vendar so lahko za posameznika tudi vir tesnobe in negotovosti. Mlad človek

lahko ugotovi, da ne premore veščin, ki so potrebne za določeno dejavnost, zato se v njem prebudi strah, občutek nemoči, neizkušenosti in neustreznosti. Največji vir frustracij so dejavnosti, ki jih ne doživljajo niti kot delo, niti kot zabavo. To so na primer pasivno lenarjenje in pospravljanje. Tu doživljajo najmanjšo stopnjo samopotrditve, tem dejavnostim dajejo le majhen ali nikakršen pomen in jim ne vzbujajo sreče in zadovoljstva. Zato so najmanj motivirani zanje, vendar pa mladim take dejavnosti vzamejo kar veliko dnevnega časa.

Meje prostega časa so relativne, v mnogih primerih so zgolj subjektivno določljive. Vsaka socialna skupina opredeljuje svoj prosti čas v nekem referenčnem okviru, v odnosu do zahtev drugih za njo pomembnih socialnih skupin. Rečemo lahko, da je minimum prostega časa zagotovljen vsem delovnim ljudem, medtem ko sta vsebina in dostop do virov, ki so potrebni za osebno samorealizacijo še vedno odvisna od socialnega in ekonomskega položaja. In tako prosti čas ustvarja dodatne neenakosti in izključenosti, je prepričana Černigoj-Sadarjeva (1991, 69).

Ule (Ule 2002, 69) pa je mnenja, da o prostem času lahko govorimo kot o kalkulativnem hedonizmu, saj v prostem času lahko počnemo aktivnosti, ki nam koristijo v drugih sferah (npr. skrb za privlačno telo, s katerim si posameznik-ca »dviguje ceno« na ženitvenem trgu). Nadalje avtorica ugotavlja, da pogosto govorimo tudi o aktivni, konstruktivni ali celo inteligentni uporabi prostega časa (šport, branje ...) in pasivni uporabi, to je lahko neselektivno gledanje televizije, igranje računalniških igrice ... Prosti čas postaja vse bolj prazen, pasiven, stres in stiske, ki izhajajo iz participacije v »javnem življenju« pa se v njem neredko kompenzirajo z morebitnimi sprostitevami, solidarnostno pomočjo in emocionalno oporo bližnjih oseb temveč se zgolj »pometajo pod preprogo«. Obenem pa nas opozarja, da ne smemo zanemariti, da prispevajo k izbiri prostega časa (npr. obisk kina, športne dejavnosti, vadba v fitnes centru ali zgolj lenarjenje) ekonomski in kulturni dejavniki oz. kapital.

1.7 POMOČ MLADIM V SLOVENIJI PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA

Derganc (2004) ugotavlja,³ da se z organizacijo programov za mlade danes ukvarja vse več vladnih, nevladnih in drugih organizacij. Tudi kakovost ponudbe in programov za preživetje prostega časa mladih v primerjavi z desetletjem nazaj je v porastu. Zlasti mladi v urbanih okoljih lahko svoj prosti čas izrabijo za sodelovanje v različnih skupinskih dejavnostih, ki jih poznamo kot športne aktivnosti, lahko se pridružijo tabornikom, skavtom, gasilcem, programom društva prijateljev mladine, raznim dogodkom v knjižnicah - od potopisnih predavanj naprej. Lahko se pridružijo glasbenim ali drugim umetniškim večerom, pevskim vajam, dramskim skupinam, programom izven šolskega neformalnega in formalnega izobraževanja (jezikovni tečaji, delavnice za pridobivanje raznih umetnostnih in socialnih veščin in spretnosti). Mladi lahko sodelujejo v prostovoljnih skupinah samopomoči, v študentskih klubih, v mladinskih klubih in drugih iniciativah za mlade, lahko sodelujejo kot politični podmladek ... Kadar pa se mladi znajdejo v težavah, jim je na voljo vrsta programov samopomoči. V primeru, da potrebujejo informacije ali turistične in druge storitve, so jim na voljo ustrezni servisi.

Ponudba mladinske kulture je povezana s skupinami, ki so se organizirale po načelu delovanja »od spodaj« in delujejo v okviru lokalnih možnosti ter s podporo državnih in drugih virov. V lokalnih skupnostih se prebujata zavest o potrebnih prostorih, ki so namenjeni izključno organizirani dejavnosti mladih. Nastajajo prostori, ki so različno opremljeni in zagotavljajo osnovne pogoje za druženje, delo in organiziranje mladinskega dogajanja, ki se odvija izven okvirov formalnih ustanov. Pri tem so se kot prostori mladinskega dogajanja izoblikovali mladinski centri in klubi, njihovo delovanje je osredotočeno na organizirane prireditve. Izvajalci mladinskega dela vse bolj izražajo potrebo po bolj sistematičnem urejanju izhodiščnih konceptov in izdelavi vrednostnih podlag, ki bi omogočile zanesljivejše delovanje in kontinuiteto prakse. Pri tem se pojavljajo štirje sklopi argumentov oziroma potreb:

- V Sloveniji je potreben še bolj izdelan koncept mladinskega dela, ki bi opravljal funkcijo skupnega imenovalca med različnimi programskimi pristopi in bi omogočal dolgoročno načrtovanje in financiranje programov.

---

³Opomba: Vse ugotovitve v tem podpoglavju povzeman po Derganc (2004).

- Potrebujemo izobražen kader, ki bi znal izvajati delo z mladimi v praksi, potrebno je pripraviti izhodišča za načrtovanje kakovostnih mladinskih programov.
- Potrebne so podlage, ki bi na sistemski ravni zagotovile povezavo med lokalnim in državnim nivojem, to bi utrdilo možnost izdelave dolgoročne vizije in politike razvoja za delovanje mladinskih klubov in centrov.
- Potrebe po dvigu kakovosti pri delu z mladimi prav tako narekujejo izdelavo enotnega (celostnega in kompatibilnega) koncepta mladinskega dela na državni in lokalni ravni.
- Za zagotavljanje kontinuitete bi bila potrebna evalvacija zgledov in dobre prakse, možnost svetovanja in supervizije pri pripravi, načrtovanju in izvajanju programov ter razvojna in raziskovalna podpora za delovanje v praksi.

1.8 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IZBIRO DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA MLADIH

Dejavnikov, ki vplivajo na izbiro dejavnosti prostega časa mladih, je veliko. Pomembno je, ali so mladoletniki fantje ali dekleta, so mlajši ali starejši učenci, se boljše ali slabše učijo, ali živijo v družinah z višjo ali nižjo izobrazbo staršev, v boljših ali slabših materialnih, socialnih in družinskih razmerah, ali obiskujejo gimnazijo ali druge šole. Pomembno je doživljanje uspeha in zadovoljstva ob dejavnosti. Mladostniki, ki so notranje motivirani za neko dejavnost, se le-te udeležujejo zaradi nje same, zadovoljstva, ki jim ga prinaša, kljub temu, da morajo vložiti več truda, se čutijo dejavnosti bolj blizu in jo vzamejo za svojo.

Behavioristično pojmovanje temelji na prepričanju, da z nagrado in kontrolo otroka lahko spodbudimo k angažiranju pri določeni dejavnosti. Praksa pa je pokazala, da je angažiranost upadla, ko sta upadli kontrola in nagrajevanje. Izkazalo se je tudi, da tisti, ki za izpolnitev določene naloge pričakuje nagrado, ne opravi svoje naloge tako dobro, kot tisti, ki nagrade ne pričakuje. Notranja motivacija je zelo pomembna, pomembnejša od zunanje, a nanjo ne moremo vedno računati. Takrat je prav, da se poslužujemo tudi zunanje kontrole, različnih spodbud, pohval, nagrad, postavljanja rokov. Te zunanje pobude pa morajo biti dane zelo premišljeno, z namenom spodbude k dejavnosti. Ko mladostnik prične dosegati uspehe ali mu dejavnost postane v veselje, je potrebno zunanje pobude postopoma ukinjati. Posameznik je motiviran, kadar se ne boji neuspeha, kadar doživlja dejavnost, ki jo opravlja, kot zanj pomembno. Pri tem je pomembno, da v dejavnosti ne samo uživa, pač pa tudi, kako ob tej dejavnosti doživlja samega sebe. Za mladostnika ima zelo velik pomen njegov občutek lastne vrednosti, samospoštovanja. Kadar je ta občutek nizek, se kažejo slabši rezultati pri učenju in ostalih dejavnostih, mladostnik postane občutljiv, skrbi ga mnenje drugih, izgubi motiviranost, s tem pa tudi zaupanje vase. Pričenja verjeti, da mu ne bo uspelo, izgubi voljo in se ne trudi več toliko, kot bi bilo potrebno, da bi uspel. Če se neuspehi ponavljajo, temu sledi zmanjšan občutek lastne vrednosti in nižja motiviranost. Zato so še posebej pomembne uspešno opravljene dejavnosti, kar posledično krepi motivacijo.

1.8.1 DRUŽINSKE IN SOCIALNE RAZMERE

Družina otroku predstavlja najbližje okolje, v katerem postopoma spoznava, da je eden med drugimi ljudmi. Zato ni vseeno, kakšne so razmere v družini, kakšen je odnos med starši in otroki, med odraslimi v družini in odnosi družine do okolja. Med vsemi temi odnosi se otrok razvija, dobiva prvo socialno dediščino, s katero se pozneje uspešno vključuje v šolo in širše okolje. Za razvoj osebnosti je družinsko okolje bistvenega pomena. Vzgojni dejavnik, ki dela družinsko vzgojo tako nenadomestljivo, pa je čustvo ljubezni, ki veže starše in njihove otroke. Družina je tudi prva, ki skrbi za prosti čas, še posebno pri mlajših osebah, ki so pod nenehnim nadzorom. Danes se kljub temu pojavlja problem velike zaposlenosti staršev in otroci veliko časa preživijo v vzgojno-varstvenih institucijah. Dejstvo, da je družina izgubila nekatere funkcije, ki so ji nekoč pripadale, na pomen družine ni manjši, temveč celo večji kot nekoč. Družina posreduje marsikatera čustva in čustvene vrednote, povezane s kulturnimi in socialnimi pojmovanji, kar je njena prednost pred drugimi socialnimi ustanovami. Ko pa otrok odraste, postane prosti čas pogosto prostor spopadov med starši in mladoletnikom, saj starše zanima, kaj mladoletnik počne v prostem času, predvsem zato, ker se jim ravno na tem področju najbolj izmika in tako dokazuje svojo samostojnost. Nekateri starši na prosti čas gledajo sumničavo in nezaupljivo, bojijo se, da se bodo otroci naučili slabih stvari, ali pa gledajo na prosti čas brezbržno, ne da bi se zmenili, kaj se v resničnosti dogaja. Višje izobraženi starši se običajno bolj zanimajo za dejavnosti prostega časa, kot starši z nižjo izobrazbo. Nobena skrajnost ni dobra. Najboljše zagotovilo, da v prostem času ne bo nevarnosti za zdrav razvoj mlade osebnosti, je zaupljiv odnos med starši in otroci, ki izvira iz medsebojne ljubezni in spoštovanja.

Med socialnim ozadjem in življenjskimi možnostmi (in s tem povezanimi življenjskimi stili) posameznikov obstaja pomembna povezava. Na mlade vplivajo doživljanja, vrednote in vedenja socialne skupine, iz katere prihajajo. Ravno tako vplivajo mladi sami na socialno skupino in v tem kompleksnem vzorcu socialnih odnosov pričenja mladostnik oblikovati svojo identiteto in življenjski stil. Na ravnanje v prostem času bolj vplivata izobrazba in socialno okolje, kot pa tržna ponudba potrebščin za prosti čas. Izbira ponudbe ni odvisna le od posameznikovih materialnih možnosti, temveč od njegovih sposobnosti, interesov in potreb. Številne raziskave (Lešnik 1972, 1978; Mladina 2010; Lavrič, Flere, Tavčar - Krajnc, Klanjšek, Musil, Naterer, Kirbiš, Divjak, Lešek) potrjujejo, da je dejavnost odraslih v prostem času določena tudi po vzorcih ravnanja v otroštvu in mladosti. Mladostniki, ki nimajo vzorca

raznolikega preživljanja prostega časa iz domače družine, nimajo izkušnje, kakšne so lahko posledice, če so v prostem času dejavni. Težava je v tem, da jih je zelo težko motivirati, da bi se katere dejavnosti udeležili vsaj za nekaj časa, da bi si mogli pridobiti pozitivno izkušnjo o njej. Med mladostniki, ki živijo v boljših družinsko-socialnih razmerah, je manj tistih, ki jim je dolgčas, mladostniki iz slabših družinsko-socialnih razmer pa so se večkrat dolgočasili (Lešnik 1982). Na podlagi lastnih raziskav avtor tudi domneva, da imajo otroci iz nižjih družinsko-socialnih razmer manj različnih možnosti za preživljanje prostega časa, manj spodbud od doma, zato doživljajo dolgočasje, ker ne morejo in ne znajo delati stvari kot jih delajo drugi. Če so slabše socialne razmere v družini povezane še s slabšim napredkom v šoli in posledično manjšo izobrazbeno stopnjo, potem ne gre samo za možnosti, pač pa tudi za nekoliko manj samostojne spodbude in iznajdljivost, da bi živahneje razvijali dejavnosti prostega časa tudi sredi danih okoliščin. Taki mladini je potrebno še bolj pomagati, da bi lažje zmogla premagati zavore, ki izvirajo morda iz različnih dosedanjih razvojnih razmer.

Težave v prostem času imajo tudi mladi ljudje, ki v svojem življenju niso imeli možnosti, da bi se ustrezno interesno usmerili. Svojega zanimanja niso razvili do te mere, da bi vedeli, kaj naj delajo v svojem prostem času. Ta mladina je zaradi okoliščin prikrajšana za minimalne socialne in delovne usmeritve. Pri njih obstaja nevarnost, da si bodo svoj prosti čas osmislili tako, da bodo v njem našle svoje mesto tudi tiste oblike vedenja, s katerim bodo moteče vplivali na okolico ali morda celo ogrožali sebe in druge. Gre torej za zlorabo prostega časa, ki je v večini primerov posledica dolgočasje. Dolgočasje je prazen prostor, ki ga je mogoče izpolniti z najbolj drznimi in nevarnimi pobudami, saj je človek nasploh, še zlasti mladoletnik, najbolj dojemljiv za tvegana in nevarna dejanja.

Raziskave (npr. Lešnik 1980) so pokazale razlike med preživljanjem prostega časa mladostnikov iz višjih in nižjih socialnih slojev, obenem pa moramo upoštevati tudi, da obstajajo enaki interesi in obnašanja ne glede na pripadnost določenemu sloju. Dekleta tako preživijo veliko časa s prijateljicami, se zanimajo za fante, imajo konfliktno odnose z družino, hodijo v diskoteke in porabijo denar za obleko in zabave. So vzorci, ki ne poznajo medsocialnih razlik in bi jih lahko imenovali »mladinska kultura«.

1.8.2 OSTALI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IZBIRO DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA

Eden najpomembnejših dejavnikov pri izbiri interesnih dejavnosti so prijatelji in vrstniške skupine, v katere je mladostnik vključen. Vrstniki nudijo mladostniku prijateljstvo in socialno podporo, mu omogočajo avtonomijo in neodvisnost izven domačega okolja in so del prehajanja v odraslost. Na mlade vplivajo tudi stvari in dejavnosti, ki so trenutno v modi. V naglici potrošniške družbe in množičnih občil posameznik lahko hitro podleže ponujenim vzorcem ravnanja in posnemanja.

Ljudje se za prostočasne dejavnosti odločamo potem, ko jih zavedno ali nezavedno »prefiltriramo« skozi socialne dejavnike (to so predvsem motivacija in zavedanje možnosti, količina prostega časa in stroški) ter skozi socialne filtre (to so starost, spol, dohodek, izobrazba, socialni razred, mobilnost). Na interese lahko vplivajo tudi kraj bivališča (mesto, vas), smer šolanja, poklicna usmeritev, učni uspeh, izobrazba staršev, družinske in socialne razmere itd.

Vsi naštetih dejavniki pa se spreminjajo in težko je govoriti o stalnosti interesov, saj se mladostniki živo odzivajo na spreminjajoče se družbeno okolje. Ule s sodelavci (2000) pa opozarja na še en dejavnik - pritiske, ki so jim izpostavljeni mladi v šoli in pri delu, kot tudi na psihične pritiske, ker morajo večino svojega časa posvetiti dejavnostim, ki jim ne prinašajo veselja in zadovoljstva. Vse to je po mnenju avtorice nedvomno pomemben vzrok za krčenje prostega časa mladih in za njihovo spreminjanje v izogibanje stresov, obremenitev, stiske, torej v pasivno preživljanje prostega časa.

Kot poseben problem se kažejo dejavnosti, ki naj bi učence razbremenjevale. To sta spanje in prosti čas. Po raziskavah sodeč (Kralj et al 2007, Mladina 2010; Lavrič, Flere, Tavčar - Krajnc, Klanjšek, Musil, Naterer, Kirbiš, Divjak, Lešek) večina šolarjev nima zadosti spanja, precejšen del svojega prostega časa pa preživijo pred televizorjem. Raziskovalci so ugotovili, da sodita preobremenjenost in neprimerna obremenjenost učencev z delom za šolo med kompleksnejše, ne le šolske, ampak tudi družbene probleme. Obremenitve učencev niso povezane samo s šolskimi zahtevami, ampak s celotnim načinom življenja učencev v šoli in zunaj nje.

Vsi naštetih dejavniki se med seboj kombinirajo, so v medsebojni odvisnosti, pri posameznem mladostniku pa imajo različno vlogo pri izbiri načina preživljanja prostega časa. Mladina ob koncu dvajsetega stoletja se je pod vplivom podaljševanja mladosti in izobraževanja, nastanka postadolescence in kulturne transformacije izoblikovala v samosvojo družbeno skupino. Družbo, v kateri z nami živijo naši mladoletniki, bi lahko imenovali družba globalizacijskega kapitalizma, opredeljujejo pa jo hitre spremembe, kompleksnost, koristoljubnost, potrošništvo, materializem, post-materializem in postmodernost. Prakticizem in koristoljubnost postajata glavna motiva dejanj, zadovoljevanje vedno bolj neposrednih potreb in želja pa glavna težnja. Odložitev ali podreditev bolj oddaljenim ciljem se smatra kot odpoved svoji človečnosti, pomembno in vredno postaja samo tisto, kar dosežeš tako. Sodobna družba ponuja kompleksno in različno paleto izbir, obenem pa posamezniku nudi le malo pomoči v izbirah. Sodobni način življenja je nepregleden in neobvladljiv, nenehno nas zasipavajo nove informacije, vrednote in življenjski stili so različni ... Znanje, ki ga potrebujemo za opravljanje poklica, je potrebno razvijati v kontinuiranem procesu učenja, ni ga več mogoče dobiti na zalogo. Pomembna značilnost je rastoč pritisk na mlade, da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo, višjo kulturno raven in nanju vezana »priznanja« in »nazive«, ki omogočajo promocijo, kariero, privilegije (Ule 1999, 265).

Pri pojasnjevanju strukturnih sprememb v drugi polovici dvajsetega stoletja so družboslovci razvili osrednji pojem – individualizacija življenjskih potekov. Pojem zajema kompleksen pojav: osvoboditev posameznikov od različnih avtoritet, socialnih definicij in socialnih pritiskov ter nova protislovja, ki otežujejo osamosvajanje in osebno rast posameznikov. Kljub temu, da so se posamezniki osvobodili tradicionalnih vezi in odvisnosti, pa postajajo čedalje bolj odvisni od pritiskov drugih socialnih institucij, na katere imajo le malo vpliva (trg delovne sile, izobraževalni sistem, sistemi socialnega skrbstva in zdravstva ...). To ustvarja številne pritiske in strese zaradi občutkov negotovosti, nekompetentnosti in vedno bolj zgodnjih pritiskov dolgoročnih izbir. Odnosi med otroci in njihovimi starši so danes manj konfliktni. Mladi imajo vse več možnosti pri izbiri lastnega življenjskega stila. Kljub temu so vedno bolj odvisni od staršev. Večina mladih ne prispeva h družinskemu proračunu, ne skrbijo za svoje osnovne potrebe, ne sodelujejo pri domačih opravilih. Na ta način ne znajo biti samostojni, neodvisni od družine. Za to lahko krivimo predvsem pomanjkanje različnih priložnosti v današnji družbi (Leskošek 2002, 107).

Danes mlade ovira na poti razvoja in na poti preseganja družbene infantilizacije predvsem:

1. Vse daljša ekonomska in socialnovarstvena odvisnost od izvorne družine, vse daljši proces izobraževanja in pritiski nezaposlenosti.
2. Drugi dejavnik pa je odsotnost avtonomnih vrstniških skupin in družbeno dejavnih mladinskih kultur, ki mladim ne dajejo generacijske in subkulturne identitete in samozavesti.

V času, ko je količina opravljenega dela pomembnejša kot kakovost življenja, je razmišljanje o načinih sproščanja več kot nujno. V današnji civilizaciji živimo kot na dirkališču, kjer lovimo minute in sekunde, ne znamo pa si vzeti časa zase, za umiritev in premislek. Mladostnik nekaj časa zamišljeno opazuje dogajanje okrog sebe, dokler tudi sam ne krene v dirko s časom in »pozabi nase«. Delo je danes pogosto tekmovalno naravnano, potrebno je razviti napadalnost. Če hoče na delovnem mestu napredovati in zaslužiti več, mora človek dokazati, da je usposobljen - in to bolj kot drugi. Utrujen od nenehnih bojov, od voženj z avtomobilom ali vlakom ljudje skoraj nimajo več moči, da bi se posvetili življenju v odnosu in človeški skupnosti. Sprostiti se skušajo ob gledanju televizije, ob tem poslednjem izrazu osamljenosti, ki še bolj poudari njihovo samotno življenje, težave pri sporazumevanju in gotovo tudi težave pri napredovanju k odprtosti drugim.

»Modernizacija od mladih zahteva sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, a ne učinkuje na vsakega mladega na enak način. Čeprav bo gotovo veliko mladih našlo pot v odraslo življenje, se zdi, da modernizacijska dogajanja krepijo dve kontrastni skupini: zmagovalce in poražence. Zmagovalci imajo družbene in osebne vire, s katerimi izkoriščajo priložnosti, ki jih ponuja modernizacija. Mladi ljudje, ki se ne zmorejo prilagajati modernizacijskim zahtevam, ker so osebno in družbeno manj ali pa sploh ne pripravljeni, tvegajo vstop v kategorijo poražencev. Oboji, tako zmagovalci kot poraženci, imajo svojo usodo le delno v lastnih rokah, toda zmagovalci vedo, kaj z njo početi in kako jo usmerjati, da bodo imeli od tega korist« (Rener 2000, 93–94).

Poraženci so bili prej iz revnih slojev, danes je meja med bogatimi in revnimi manj očitna. Zmagovalci so največkrat posamezniki iz družin, kjer jim nudijo ljubezen, naklonjenost in podporo. To so otroci, ki so v razvoju deležni spoštovanja in medsebojnega razumevanja. Po drugi strani imamo ogrožene družine, kjer vladata nerazumevanje, nespoštovanje, pomanjkanje toplote, nemalokrat razne zasvojenosti. Če otroci in mladostniki iz takih družin ob tem ne dobijo podpore s strani družbe, v obliki razvijanja socialno podpirne mreže, možnosti sodelovanja v raznih preventivnih programih skupaj s starši, je velika verjetnost, da bodo postali in ostali poraženci. Kadar zunanje okolje opazi otrokov problem in mu nudi

pomoč, je le-ta učinkovita le, če uspemo na pravi način opozoriti in v sodelovanje pritegniti otrokove starše, svojce in vse tiste, ki vstopajo v njegovo življenje ter so dolžni, da mu pomagajo (Bertoncelj in Pustišek 1994, 113).

1.9 VZROKI STISK MLADIH IN NJIHOVO REŠEVANJE

Psihiatrinja Tomori (1994, 194–196) omenja pet področij, ki so največkrat vzrok stisk mladostnikov.

Prvo področje je samopodoba. Nezadovoljstvo s seboj je v času adolescence skoraj obvezno. Pri negotovem mladostniku, ki nima dovolj čustvene opore, so taka čustva še posebej močna.

V drugo področje spadajo družinski odnosi, ki mladostniku povzročajo težave osamosvajanja, sprejetosti in doživljanja v odnosu z bližnjimi, predvsem rivalstvo s sorojenci in mladostnikova preobčutljivost v komunikaciji s starši. Iz banalnih tem nastanejo veliki problemi. Posebej boleče je, če se starši ne razumejo dobro, kadar je v družini prisoten alkohol ali druge zasvojenosti, prav tako se sramujejo revščine.

Tretji vir stiske je šola, kamor spadajo šolska neuspešnost, mladostnikovi odnosi s sošolci, motnje v odnosih z nosilci avtoritete.

Četrto področje je socialno, kjer je mladostnik še posebej občutljiv, saj je od občutka pripadnosti in sprejetosti v svoji generaciji odvisno njegovo samospoštovanje.

Zadnje, a nič manj pomembno, področje stisk se kaže v odnosih intimnosti in bližine, ki so za odraščajočega posameznika nekaj novega. Adolescenca je čas prvih navezovanj na čustveno pomembnega človeka izven izvorne družine. Na tem področju so najbolj ranljivi mladostniki, ki jim odnosi z domačimi že od zgodnjega obdobja niso dajali dovolj trdne in pozitivne samopodobe (Tomori 1994, 116–118).

Mladost je pojmovana kot problematično in krizno obdobje posameznika, zato so si različne vzgojne, izobraževalne, socialnovarstvene, politične in religiozne institucije prisvojile legitimiteto za razne intervencije v življenju mladih, posebno takrat, ko njihovo vedenje pomembno odstopa od splošnih norm in pričakovanj (Ule 2000, 83). Tu se kaže dejstvo, da družba ukrepa, ko je škoda že narejena. Takrat je najlažje poseči v družinsko sfero in odstraniti posameznika, ki se ni sposoben prilagoditi družbeno pogojenim vzorcem vedenja. Krivda za nastanek situacije je običajno na strani družine in obravnavanega mladostnika.

Iz 74. člena Kazenskega zakonika (Kazenski zakonik 2000, 106–107) poznamo naslednje vrste vzgojnih ukrepov: ukor, navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega varstva, oddaja v vzgojni zavod, oddaja v prevzgojni dom, oddaja v zavod za usposabljanje. Oddaja v vzgojni zavod, prevzgojni zavod ali zavod za usposabljanje s strani sodišča se izreče tistemu mladoletniku, pri katerem so potrebni trajnejši vzgojni, prevzgojni ali zdravstveni ukrepi in njihova popolna ali delna izločitev iz dotedanega okolja. Zavodski ukrepi se uporabijo kot skrajno sredstvo in smejo trajati v mejah, določenih z zakonom le toliko časa, kolikor je potrebno, da bo dosežen namen vzgojnih ukrepov.

Vzgojni zavodi, stanovanjske skupine, mladinski domovi in prevzgojni zavodi (vzgojne ustanove) v Sloveniji so vzgojno-izobraževalne ustanove, ki jih ustanavlja država, za varstvo in vzgojo otrok in mladostnikov, ki so začasno ali trajno brez družinskega varstva in zato vzgojno zanemarjeni ali ogroženi v razvoju. Njihova naloga je vzgojna, kompenzacijska, korektivna in preventivna. Mladim ljudem te ustanove dajejo oskrbo in varstvo, skrbijo za zadovoljevanje njihovih potreb, skrbijo za njihovo socializacijo in vzgojo. S šolskimi programi, programi poklicnega izobraževanja in usposabljanja pripravljajo mlade za samostojno življenje, njihova vzgojna prizadevanja pa so usmerjena k emancipaciji, k njihovi osebni in socialni integraciji. To so stične točke med navedenimi vzgojnimi ustanovami, ki upravičujejo skupno vzgojno načrtovanje, med njimi pa so tudi razlike; v namembnosti in notranjih značilnostih.

Vzgojni zavodi sprejemajo otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami, vzgojni zavod Planina pa tudi otroke in mladostnike z lažjo motnjo v duševnem razvoju. V vzgojne zavode lahko napotijo otroke in mladostnike centri za socialno delo; v tem primeru gre za vzgojno varstveni in preprečevalni ukrep. V vzgojni zavod lahko pošlje otroka tudi sodišče.

Stanovanjske skupine so stanovanja, namenjena otrokom in mladostnikom, v katerih potekajo vzgoja, izobraževanje in usposabljanje. V stanovanjske skupine nameščajo otroke in mladostnike centri za socialno delo in sodišča. Kadar namestijo v stanovanjsko skupino otroke ali mladostnike matični vzgojni zavodi, je to dopolnilna oblika zavodske vzgoje, ki naj bi prispevala k mehkeemu prehodu iz bolj zaprtega in strukturiranega zavodskega okolja v samostojno življenje, v kolikor pa je organizirana kot samostojna oblika, govorimo o alternativni obliki. Za premestitev v stanovanjsko skupino se vzgojni zavodi odločijo, kadar

otroci in mladoletniki osebno izpolnjujejo pogoje za bolj samostojno in manj nadzorovano življenje.

Mladinski domovi: oddaja v mladinski dom je vzgojno varstveni ukrep, ki ga odredi Center za socialno delo v pristojni občini za otroke in mladostnike, ki so ostali brez varstva in vzgoje v lastni družini. Sprejemajo otroke in mladostnike, pri katerih napotitev praviloma ni odvisna od njihove vedenjske motenosti, pač pa je vedenjske motnje zaznati kot posledico neurejenih družinskih razmer, ki so narekovale predlog za sprejem. Po končani osnovni šoli lahko mladostnik ostane v domu in nadaljuje poklicno usposabljanje.

Mladinska sodišča napotijo mladostnika v starosti od 14 do 21 let v prevzgojni dom na prestajanje vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom. Tu lahko ostanejo do dopolnjenega 23. leta.

Vzgojne ustanove dajejo otrokom in mladostnikom brez družinske zaščite okvirni vzgojni program, ki je strnitev spoznanj, dosežkov in prijemov, ki se uveljavljajo v razvitem svetu na področju zunaj družinske vzgoje. Vzgojni program pa je tudi odsev družbene zavesti, domače prakse in danih materialnih možnosti. Odraža hotenja stroke, ki pa niso v vseh ustanovah realizirana v enaki meri in na enak način. Vsaka ustanova ima namreč svojo lastno zgodovino in izročilo, drugačen položaj, različno podedovane možnosti in različno kadrovsko zasedbo. Okvirni program temelji na pestrih teoretičnih predpostavkah. Izhaja iz pedagoških in medicinskih spoznanj, še posebno iz psihiatrije, vključuje spoznanja psihološkega svetovanja, psihoterapije, socialne psihologije in skupinskega dela. Vzgoja otrok in mladostnikov brez družinskega varstva in zaščite je odgovorna družbena naloga, saj prevzema v tem primeru družba ob pomoči poklicnih pedagogov iz rok staršev odgovornost za vzgojo otrok in njihov razvoj. Nadaljuje družinsko vzgojo, poskuša nadomestiti primanjkljaje in popraviti spodrsaljaje in napačne prijeme staršev v otrokovih zgodnejših razvojnih obdobjih. Okvirni vzgojni program je namenjen vodstvenim, pedagoškim in svetovalnim delavcem v vzgojnih ustanovah za načrtovanje strokovnega, zlasti pedagoškega, dela, svetovalni in nadzorni službi pri Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport kot merilo za ocenjevanje ustreznosti delovanja posameznih ustanov in odgovornim državnim dejavnikom kot podlaga za financiranje, za vodenje politike in razvojno načrtovanje v skrbi za otroke in mladostnike, pri katerih so pri vzgoji in izobraževanju, zdravstvu, socialnem varstvu in pravosodju potrebni posegi družbe. Javnosti je potrebno te dejavnosti, ki so občutljive, pomembne, obrobne in manj znane ustrezno pojasniti.

1.9.1 NAČELA PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA MLADIH V VZGOJNIH IN PREVZGOJNIH ZAVODIH

Skalar (Skalar 1983) v okviru programa za vzgojne in prevzgojne domove našteva načela, ki jih morajo upoštevati vzgojitelji v dijaških domovih in v vzgojnih in prevzgojnih zavodih. Ta načela se lahko prenesejo na mladinske delavce, starše mladoletnikov oziroma na vse, ki se trudijo skupaj z mladimi razgibati njihov prosti čas.

- Načelo prostovoljnosti pomeni, naj se mladi za dejavnost odločijo sami.
- Načelo individualnosti pomeni, da se morajo upoštevati razlike med posamezniki; posameznik preko priložnih dejavnosti dobi svojo vlogo in status.
- Načelo smiselnosti – priložna dejavnost naj ima značaj počitka, zabave ali aktivnosti.
- Načelo socialnosti pomeni, da je potrebno hkrati upoštevati posameznika in skupino ter skupinske procese.
- Načelo ustvarjalnosti in aktivnosti pomeni, da se članom skupine zaupajo odgovornosti in naloge, pri tem pa se računa na spodbujanje. To je začetek notranje motivacije in kohezivnosti skupine.
- Načelo raznovrstnosti pomeni, da je potrebno ponuditi dovolj veliko možnosti izbire med dejavnostmi in načini preživljanja prostega časa.
- Načelo organiziranosti pomeni, da organizirane oblike ponudbe prostega časa omogočijo bolj množično udeležbo.
- Načelo amaterstva pomeni, da profesionalnost ni najbolj pomembna.
- Načelo igrivosti poudarja, naj vsebuje aktivnost značaj igre, torej sproščanja, spontanosti in dinamičnosti.

Vsa ta načela se med seboj dopolnjujejo in ne izključujejo. Za kvalitetno preživljanje prostega časa jih je potrebno upoštevati, kajti v nasprotnem primeru prosti čas izgubi svojo pomembno vlogo v vzgojnem procesu.

1.9.2 NEKATERE NAPAKE PRI IZVAJANJU DEJAVNOSTI PROSTEGA ČASA

Pri izvajanju dejavnosti prostega časa lahko hitro pride do napak, in sicer, kadar dejavnost preide okvire amaterizma v profesionalizacijo. Takrat se tako izključi demokratičnost in s tem možnost, da bi bil posameznik sooblikovalec programa.

Druga napaka, do katere lahko pride, je nasilno prenašanje in prilagajanje klasičnih načinov in principov v prosti čas. Upoštevati je treba, da prosti čas ne prenese didaktične in organizacijske togosti, zato bi se morali izogibati matricam in šablonam, ter predvsem dovoliti spontanost, v kateri se človek počuti svobodnega in avtentičnega.

Tretja napaka, značilna predvsem za pedagoške delavce, je programska stereotipnost, kajti le-ti želijo vsebino in obliko dela v prostem času utrditi. Običajno to vodi v dolgočasje, upada tudi želja in interes udeležencev, da bi sodelovali. Že sama udeležba v prostočasni dejavnosti mora biti cilj zase.

Omenim naj še problem nasilnega aktualiziranja. Pogosto je mišljenje, da bomo veliko zamudili, če nečesa ne povemo vsem, če se vsi ne vključijo v določene vsebine, ki so po našem mnenju aktualne. A učinek je večkrat ravno nasproten.

Napačne so tudi zahteve po koristnosti in ekonomičnosti ter prevelika pričakovanja. Vzgojitelji in starši so običajno razočarani, če rezultati niso sorazmerni vloženemu trudu. Pri tem pa pozabijo, da je osnovna značilnost prostega časa svobodna izbira. Tu se je potrebno zavarovati pred pretirano zahtevo po ekonomičnosti in pred odvečnimi normativnimi zahtevami, ki nasprotujejo namenu in osnovnemu pojmovanju prostega časa.

Med dejavniki in oblikami uresničevanja prostega časa lahko pride do neuskkljenosti. Zgodi se, da institucija nesmiselno korigira že obstoječe dejavnosti, ki morda že potekajo v šoli ali

kateri drugi instituciji. Ker so pogosto udeleženci isti, se je v takih primerih potrebno bolje uskladiti in iti korak naprej v smislu prenašanja pozitivnih izkušenj in razvijanja kvalitete.

Zgodi se, da je določena zvrst dejavnosti v prostem času že v naprej vprašljiva. Nosilec dejavnosti pa želi dokazati sebi in okolici svojo koristnost in upravičenost in pokaže ob tem preveliko zagnanost in dokazovanje pomena navzven. To pa vodi v prisilno uresničevanje ciljev.

2 EMPIRIČNI DEL

V svoji nalogi raziskujem, kako danes mladi preživljajo svoj prosti čas in katera področja so zanje najbolj pomembna v življenju. Posebej sem želela raziskati in primerjati, kako prosti čas preživljajo mladi, ki živijo v domačem okolju in kako tisti, ki so se zaradi različnih vzrokov znašli v prevzgojnem zavodu. Podatke sem zbrala z anketami. Dijakinje in dijaki, ki živijo doma, ter so opravljali anketo, so v šolskem letu 2010/2011 obiskovali drugi letnik Gimnazije Bežigrad ali drugi letnik Srednje šole za gostinstvo in turizem iz Fužin. Med dijaki in dijakinjami, ki ne živijo v domačem okolju, ampak v prevzgojnem zavodu, pa so bili vključeni dijaki drugega letnika prevzgojnega zavoda iz Logatca in dijakinje drugega letnika, ki živijo v prevzgojnem zavodu Višnja Gora. Anketa je bila izvedena meseca oktobra 2010.

2.1 METODE RAZISKOVANJA

Metode raziskovanja, ki sem jih uporabila pri delu so bile:

- deskriptivna metoda empiričnega raziskovanja,
- metoda anketnega vprašalnika za ugotavljanje stanja, kako mladi preživljajo prosti čas in kaj vpliva na njihov način preživljanja prostega časa,
- statistična frekvenčna analiza ankete (tabelarno prikazovanje podatkov, obdelanih v programu SPSS).

Anketni vprašalnik je v Prilogi A, tabelarno prikazani podatki oz. rezultati anket pa so v Prilogi B.

2.2 REZULTATI

Na prvo vprašanje – koliko so za tvoje življenje pomembna naslednja področja (zelo, precej, malo, nič, ne vem), sem pridobila naslednje odgovore:

Vsem vprašanim se zdi zelo pomembno področje prijateljstva in znanstva, med odgovori ni bilo bistvenih razlik. Potovanja se zdijo najbolj pomembna dijakom iz Logatca. Vsem dijakom in dijakinjam se zdita zelo pomembni področji ljubezen in spolnost, najpomembnejše se zdi to področje dijakinjam iz Višnje Gore. Šoli in izobraževanju dajejo največji pomen dijaki in dijakinje iz Fužin. Ravno tako namenjajo velik pomen vsi dijaki razvedrilu in zabavi. Največji pomen družinskemu življenju pripisujejo dijaki in dijakinje iz Bežigrada, najmanjši pomen temu področju pa dijaki iz Logatca.

Znanosti in znanstvenim dosežkom pripisujejo največji pomen dijaki in dijakinje iz Bežigrada in dijaki iz Logatca, najmanjši pomen pa dijaki in dijakinje iz Fužin. Umetnosti in kulturi pripisujejo največji pomen dijaki in dijakinje iz Fužin in iz Bežigrada. Uspeh in kariera sta najbolj pomembna za dijakinje iz Višnje Gore, obenem pa se zdita tem dijakinjam nacionalna preteklost in usoda naroda najmanj pomembna. Vera in versko življenje sta najbolj pomembna dijakom iz Logatca, najmanj pa dijakom in dijakinjam iz Bežigrada. Politiki in političnim dogodkom dijaki ne pripisujejo velikega pomena, najmanjši pomen pa dijakinje iz Višnje Gore. Ravno tako vsi vprašani ne pripisujejo velikega pomena vojski in vojaškim zadevam, še najmanj se zdijo te stvari pomembne dijakom in dijakinjam iz Fužin.

Na drugo vprašanje – koliko so za dijake pomembne našete dejavnosti (zelo, precej, malo, nič), so dijaki odgovorili:

Poslušanju glasbe posvečajo vsi velik pomen, največji dijaki iz Logatca, najmanjši pa dijaki in dijakinje iz Bežigrada. Tudi delo z računalnikom je najbolj pomembno za dijake iz Logatca. Deskanje po internetu je najbolj pomembno za dijakinje iz Višnje Gore in za dijake in dijakinje iz Fužin. Srečevanje s prijatelji je za vse pomembno, najbolj za dijake in dijakinje iz Bežigrada. Posvečanje hobiju je najbolj pomembno za dijake iz Logatca. Gledanje televizije je najbolj pomembno za dijakinje iz Višnje Gore. Pogovorom v družini pripisujejo največji pomen dijaki iz Logatca, telefonskim pogovorom pa dijaki in dijakinje iz Fužin. Pomoč pri opravih doma se zdi najpomembnejša dijakinjam iz Višnje Gore. Spanju pa pripisujejo

največji pomen dijaki in dijakinje iz Fužin. Branje knjig, revij in časopisov je najpomembnejše za dijakinje iz Višnje Gore. Ravno tako dijakinje Višnje Gore pripisujejo največji pomen zapravljanju časa. Največji pomen skrbi za videz pripisujejo dijaki in dijakinje iz Fužin, ravno tako tudi zmenkom in temu, da preživljajo prosti čas sami.

V tretjem vprašanju me je zanimalo, kako mladi preživljajo svoj prosti čas takrat, ko niso pod nadzorom staršev ali skrbnikov, in kako pomembne se jim zdijo naštete dejavnosti (zelo, precej, malo, nič). Dobila sem sledeče odgovore:

S prijateljicami se največ družijo dijakinje iz Višnje Gore, ravno tako se najpogosteje družijo te dijakinje s fantom. S športom se aktivno najbolj pogosto ukvarjajo dijaki iz Bežigrada. S svojo skupino se najpogosteje srečujejo dijakinje iz Višnje Gore, najredkeje pa dijaki in dijakinje iz Fužin. Največkrat nakupujejo dijakinje iz Višnje Gore, najmanj pogosto pa dijaki in dijakinje iz Bežigrada. Ravno tako najpogosteje obiskujejo gostilne in picerije dijakinje iz Višnje Gore, najmanj pogosto pa dijaki in dijakinje iz Bežigrada. Tudi v diskotekah so najpogostejše gostje dijakinje iz Višnje Gore. Z motorji in avtomobili se najbolj pogosto vozijo dijaki iz Logatca, najmanjkrat pa dijaki in dijakinje iz Bežigrada. Ven s starši gredo največkrat dijakinje iz Višnje Gore, ravno tako so najpogostejše obiskovalke kino predstav in gledališča, največkrat obiskujejo knjižnico in se najbolj pogosto ukvarjajo s prostovoljno dejavnostjo. Igralnice najbolj pogosto obiskujejo dijakinje iz Višnje Gore, na drugem mestu pa so dijaki iz Logatca. V prostem času hodijo okrog brez kakršnegakoli namena največkrat dijakinje iz Višnje Gore, na drugem mestu pa so dijaki in dijakinje iz Bežigrada.

Na peto vprašanje, ali si zadovoljen/a s preživljanjem prostega časa (ne, sploh ne, malo, še kar, da, sem zadovoljen/a, zelo sem zadovoljen/a), sem dobila sledeče odgovore: dijaki in dijakinje iz Bežigrada so zadovoljni s preživljanjem prostega časa (46 %), še kar zadovoljnih je 32 %, 13 % pa je zelo zadovoljnih. Polovica dijakov (50 %) iz Logatca je zelo zadovoljnih s preživljanjem prostega časa, zadovoljnih pa je 38 % dijakov. Zelo zadovoljne pa so tudi dijakinje iz Višnje Gore, kjer je 50 % dijakinj odgovorilo, da so zelo zadovoljne, 40 % pa da so zadovoljne.

Med dijaki in dijakinjami iz Fužin jih je še kar zadovoljnih 32 %, oziroma zadovoljni 32 %, 23 % jih je zelo zadovoljnih. Devet odstotkov dijakov in dijakinj pa s preživljanjem prostega časa sploh niso zadovoljni.

Na sedmo vprašanje, kje raje preživljajo svoj prosti čas, je bilo več dijakov navdušenih za preživljanje le-tega izven doma, 64 % dijakov in dijakinj Bežigrada je med svojim prostim časom raje izven doma, medtem ko je doma raje 32 % dijakov in dijakinj.

Izven doma prosti čas raje preživljajo vsi dijaki iz Logatca ter velik delež dijakinj Višnje Gore (90 %). Izven doma preživlja svoj prosti čas raje 73 % dijakov in dijakinj iz Fužin, doma pa jih je raje zgolj 23 %.

Na vprašanje, kaj najraje gledajo po televiziji - možna sta bila dva odgovora, sem dobila sledeče odgovore: dijaki in dijakinje Bežigrada so največji ljubitelji filmov (78 %), na drugem mestu je šport (28 %), na tretjem mestu so nadaljevanke (21 %), na četrtem mestu so oddaje kulturne in znanstvene vsebine (14 %). Dijaki iz Logatca najraje gledajo filme (37 %) in šport (25 %), ter Dnevnik (25 %). Diakinje iz Višnje Gore najraje gledajo filme (70 %) ter nadaljevanke (30 %) in oddaje iz resničnega življenja (30 %). Dijaki in dijakinje iz Fužin tudi najrajši gledajo filme (82 %) in nadaljevanke (17,6 %), ter risanke (12 %) in oddaje za mlade (12 %).

Sledilo je vprašanje, kaj najbolj pogosto počnejo na računalniku. Tudi tu sta bila zaželeni dva odgovora. Dijaki in dijakinje Bežigrada so najpogosteje na spletnih omrežjih (53 %), poslušajo glasbo (21 %), iščejo informacije (3 %), oz. gledajo filme (25 %). Dijaki iz Logatca so prav tako najpogosteje na spletnih omrežjih (100 %) in poslušajo glasbo (63 %). Tudi diakinje iz Višnje Gore so najpogosteje na spletnih omrežjih (80 %) in poslušajo glasbo (60 %). Enako so odgovorili dijaki in dijakinje iz Fužin, najpogosteje so na računalniku na spletnih omrežjih (74 %), poslušajo glasbo (38 %), oziroma gledajo filme (38 %) ali pa iščejo informacije (15 %).

Na vprašanje, ali preživljajo svoj prosti čas v družbi s prijatelji ali sami (sam, večinoma sam, ni pomembno, z drugimi, večinoma časa z drugimi, ali drugo), sem dobila sledeče odgovore: dijaki in dijakinje Bežigrada preživijo večino časa z drugimi (32,1 %), z drugimi (25 %), 21,4 % pa jih je večinoma samih, 14,3 % menijo, da ni pomembno, 7,1 % jih je izbralo možnost drugo. Dijaki iz Logatca so v prostem času z drugimi (37,5 %), večinoma časa so z drugimi (37,5 %), drugo (12,5 %), 12,5 % dijakov pa je rajši samih. Ravno tako so večino časa z drugimi (60 %) diakinje iz Višnje Gore oz. so z drugimi (20 %), 10,0 % dijakinj je samih v prostem času, 10,0 % je navedlo odgovor drugo. Dijaki in dijakinje iz Fužin pa so v svojem

prostem času večinoma z drugimi (41,2 %), so z drugimi (32,4 %) oz. se jim ne zdi pomembno (8,8 %), 2,9 % je samih oz. drugo (2,1 %).

Na vprašanje, če menijo, da imajo dovolj prostega časa, so dijaki odgovorili sledeče: (57,1 %) dijakov in dijakinj Bežigrada meni, da prostega časa nimajo dovolj, (42,9 %) jih je nasprotnega mnenja. 50 % dijakov iz Logatca meni, da nimajo dovolj časa, 37,5 % pa, da ga imajo dovolj, 12,5 % dijakov ni odgovorilo. V Višnji Gori polovica dijakinj meni, da imajo časa dovolj (50 %), polovica pa se s to trditvijo ne strinja (50 %). Ravno tako so na Fužinah polovično razdeljenega mnenja, 50 % jih meni, da imajo časa dovolj, (47,1 %) pa jih meni nasprotno - prostega časa nimajo dovolj, 2,9 % dijakov ni odgovorilo.

Sledilo je vprašanje, koliko denarja porabijo dijaki za preživljanje prostega časa (možni odgovori so bili: za preživljanje prostega časa ne potrebujem denarja, do 30 evrov mesečno, od 30 do 50 evrov mesečno, od 51 do 100 evrov mesečno, nad 100 evrov mesečno ali ne vem natančno). Dobila sem odgovore: največ dijakov in dijakinj Bežigrada porabi na mesec do 30 evrov (28,4 %), 21,3 % jih porabi od 31-50 evrov, ravno toliko dijakov (21,3 %) porabi od 51 do 100 evrov mesečno. 17,7 % dijakov za preživljanje prostega časa ne potrebuje denarja, 10,6 % pa porabi nad 100 evrov mesečno. 37,5 % dijakov iz Logatca porabi za svoj prosti čas več kot 100 evrov na mesec, 24 % od 51 do 100, 12,5 % ne ve natančno, 12,5 % pa denarja sploh ne potrebuje. V Višnji Gori 40 % dijakinj ne ve natančno, koliko denarja porabi za svoj prosti čas, 20 % porabi nad 100 evrov, 20 % do 30 evrov, 10 % od 31 do 50 in 10 % od 51 do 100 evrov. Največ dijakov in dijakinj iz Fužin (29,4 %) porabi mesečno od 31 do 50 evrov, 20,4 % jih ne ve natančno, koliko porabijo, 14,7 % jih porabi več kot 100 evrov, 14,7 % dijakov pa za preživljanje prostega časa ne potrebuje denarja, 11,8 % porabi do 30 evrov mesečno, 5,9 % jih porabi od 51 do 100 evrov mesečno.

Na vprašanje, kje dobijo denar za preživljanje prostega časa (od družinskih članov, imajo štipendijo, zaslužijo sami preko študentskega servisa ali drugo), sem dobila naslednje odgovore: 20 % dijakov in dijakinj bežigradske gimnazije dobi denar od družinskih članov, 49,7 % jih ima štipendijo, 14,2 % zaslužijo denar sami, 3,55 % jih je navedlo drugo. V Logatcu 25 % dijakov dobi denar od družinskih članov, 37,5 % pa na drugačen način (kako, niso navedli). V Višnji Gori 60 % dijakinj dobi denar od družinskih članov, 30 % pa ga zaslužijo same preko študentskega servisa. Ravno tako največ dijakov in dijakinj iz Fužin,

52,2 %, dobi denar od družinskih članov, 34,8 % jih ima štipendijo, 23,2 % dijakov si sami zaslužijo denar.

Na vprašanje, kako bi ocenili svoj prosti čas (s preživljanjem sem zadovoljen/a, zelo zadovoljen/a, še kar zadovoljen/a, nezadovoljen/a, zelo nezadovoljen/a) so sledili odgovori: 46,1 % dijakov in dijakinj Bežigrada je zadovoljnih, 24,8 % je še kar zadovoljnih, 21,3 % jih je zelo zadovoljnih s preživljanjem prostega časa. Le 7,1 % je nezadovoljnih. Tudi v Logatcu je največ dijakov, 50 %, zadovoljnih, 12,5 % je zelo zadovoljnih, 12,5 % še kar zadovoljnih in 12,5 % je nezadovoljnih s preživljanjem prostega časa. V Višnji Gori je 40 % dijakinj zadovoljnih s preživljanjem prostega časa, 40 % jih je še kar zadovoljnih, 20 % je zelo zadovoljnih. Največ dijakov in dijakinj, 34,8 % iz Fužin je s svojim prostim časom še kar zadovoljnih, 31,9 % jih je zadovoljnih, 17,4 % jih je zelo zadovoljnih, 8,7 % je nezadovoljnih in 2,9 % je zelo nezadovoljnih.

Na vprašanje, kaj dijake in dijakinje omejuje pri preživljanju prostega časa (pomanjkanje prostega časa, preutrujenost, prezaposlenost, pomanjkanje finančnih sredstev, v bližini ni aktivnosti, ki bi jih zanimale, zdravstveno stanje, slaba podpora staršev, mentorjev, vzgojiteljev, drugo). Dijaki in dijakinje iz Bežigrada so odgovorili, da je največja ovira pri njih prezaposlenost (26,3 %), pomanjkanje časa (26,3 %), preutrujenost (10,5 %), ni dejavnosti v bližini, ki bi jih zanimale (10,5 %) in drugo (15,8 %). Tudi v Logatcu so podobnega mnenja, 57,2 % dijakov omejuje pomanjkanje časa, 14,3 % je prezaposlenih, 14,3 % omenja drugo. V Višnji Gori je vzrok za pomanjkanje prostega časa pri 50 % dijakinjah drugje, v 30 % imajo pomanjkanje časa, v 10 % jih ovira zdravstveno stanje, 10 % pa nima v bližini dejavnosti, ki bi jih zanimale. Tudi na Fužinah dijaki in dijakinje menijo, da so vzrok za omejitve preutrujenost (14,4 %), 10,8 % jih meni, da je vzrok pomanjkanje finančnih sredstev, 3,6 % jih ima pomanjkanje časa, 28,8 % jih je prezaposlenih, 18 % jih meni, da v bližini ni aktivnosti, ki bi jih zanimale, 14,4 % meni, da je vzrok drugje, 7,1 % ima zdravstvene težave.

Na 16. vprašanje, približno koliko ur na dan doma ali kje drugje gledaš televizijo, uporabljaš računalnik, oziroma poslušaj glasbo, sem dobila sledeče odgovore: dijaki in dijakinje iz Bežigrada največ poslušajo glasbo in sicer 3 ure na dan, dve uri uporabljajo računalnik in dve uri na dan gledajo televizijo. V Logatcu gledajo televizijo dve uri na dan, tri ure pa uporabljajo računalnik in tri ure poslušajo glasbo. V Višnji Gori največ poslušajo glasbo, štiri ure na dan, televizijo gledajo tri ure na dan, ravno toliko časa porabijo dnevno za računalnik.

Podobne podatke so mi posredovali tudi dijaki in dijakinje iz Fužin, kjer največ poslušajo glasbo, štiri ure na dan, televizijo gledajo tri ure na dan in ravno toliko časa, tri ure na dan, uporabljajo računalnik.

Na 17. vprašanje, katere primere nove informacijske tehnike (računalnik, internet, zgoščenke, igrice na računalniku, prenosni telefon, pošiljanje SMS sporočil) dijaki uporabljajo in kako pogosto (skoraj vsak dan, 1–2 krat na teden, 1 ali večkrat na mesec, skoraj nikoli) sem dobila sledeče odgovore: dijaki in dijakinje iz Bežigrada skoraj vsak dan uporabljajo računalnik, prav tako internet, prenosni telefon in pošiljajo SMS po telefonu. Enkrat ali večkrat na mesec poslušajo zgoščenke, ravno tako pogosto igrajo igrice na računalniku. Dijaki iz Logatca uporabljajo računalnik 1–2 krat na teden, ravno tako pogosto uporabljajo internet, zgoščenke poslušajo enkrat ali večkrat na mesec, 1–2 krat na teden uporabljajo prenosni telefon, ravno tako pogosto pošiljajo SMS sporočila po telefonu. Diakinje iz Višnje Gore uporabljajo računalnik skoraj vsak dan, ravno tako internet, prenosni telefon in pošiljajo SMS sporočila. Igric na računalniku in poslušanja glasbe se poslužujejo enkrat do večkrat na mesec. Podobne podatke so mi posredovali tudi dijaki in dijakinje iz Fužin, tudi oni uporabljajo računalnik, internet, prenosni telefon in pošiljajo SMS vsak dan, enkrat ali večkrat na mesec pa poslušajo zgoščenke in igrajo igrice na računalniku.

Na vprašanje, če starši oziroma skrbniki dijakom dovolijo, da sami izbirajo televizijske programe, ki jih gledajo, sem dobila naslednje odgovore: dijakom in dijakinjam iz Bežigrada starši dovolijo v 82,1 % da vedno sami izbirajo program na TV, v 14,3 % jim je to dovoljeno občasno, nikoli pa 3,6 %. Dijakom iz Logatca je dovoljeno v 62,5 %, da sami vedno izbirajo program, v 25 % samo včasih smejo izbrati program po TV. Diakinje Višnje Gore smejo same izbirati TV program v 80 %, v 20 % smejo izbrati program po lastni želji občasno. Dijaki in dijakinje iz Fužin smejo vedno sami odločati o gledanju TV programa v 88,2 %, v 2,9 % smejo občasno odločati o gledanju TV, oziroma v 2,9 % nikoli ne smejo odločati o izbiri programa.

Podobno vprašanje sem zastavila tudi glede izbire spletnih strani, ki jih obiskujejo. Tu pa sem dobila sledeče odgovore: za Bežigradom dijaki in dijakinje v 89,3 % sami vedno odločajo glede izbire, v 7,1 % jim je to dovoljeno včasih, v 3,2 % jim ni dovoljeno nikoli. V Logatcu

jim je odločanje vedno dovoljeno v 62,5 %, odločanje včasih jim je dovoljeno v 25 %. V Višnji Gori jim je odločanje vedno dovoljeno v 50 %, včasih, pa v 40 %. Na Fužinah dijaki in dijakinje smejo odločati v 94,1 %.

Na vprašanje, katere koristi prinaša TV njihovi družini oz. skupnosti (informira o dogodkih po svetu, razvedri, nudi spoznanja o novih stvareh, pomaga preživljati prosti čas, nudi možnosti, da se skupaj pogovarjajo o pomembnih stvareh, jim pomaga, da skupaj ostanejo v hiši oz. nima nobene koristi) so dijaki lahko izbrali dva odgovora. Odločitev Bežigrada je, da 46,4 % dijakinj in dijakov meni, da prinaša razvedrilo, 14,3 % jih meni, da daje možnost spoznavati nove stvari, 10,7 % jih meni, da pomaga preživljati prosti čas, 7,1 % pa jih je mnenja, da pomaga, da ostanejo v hiši, oziroma, da nima nobene koristi. V Logatcu so mnenja, da daje možnost spoznavati nove stvari (37,5 %), 12,5 % pa jih meni, da prinaša razvedrilo. V Višnji Gori so mnenja, da TV nima nobene koristi v 30 %, 10 % jih je mnenja, da prinaša razvedrilo, 10% da pomaga preživljati prosti čas, 10 % da daje možnost, da ostanejo v hiši in 10 % da se skupaj pogovarjajo o pomembnih stvareh. Na Fužinah so mnenja glede TV sledeča: 29,4 % vprašanih meni, da prinaša razvedrilo, 26,5 % da pomaga preživljati prosti čas, 14,7 % da pomaga spoznavati nove in zanimive stvari, 11,8 % pa jih meni, da nima nobene koristi.

Predzadnje vprašanje je bilo, kakšno škodo prinaša TV družinam oziroma skupnostim: preprečuje, da bi se več pogovarjali med sabo, vzame jim čas za počitek in druge sprostitev, je vzrok preprirov zaradi izbire programov, prinaša neprimerne programe, negativno vpliva na njihov način mišljenja, vzame jim čas za druge, pomembnejše stvari, ne prinaša nikakršne škode, imajo več TV v hiši, pa so bili možni odgovori. Bežigrajčani so v 35,7 % mnenja, da preprečuje, da bi se več pogovarjali med seboj, 25 % jih meni, da jim vzame čas za počitek in druge sprostitev, 14,3 % pa jih je mnenja, da je vzrok preprirov zaradi izbire programov. V Logatcu so mnenja, da ne prinaša nobene škode (25 %), 12,5 % jih meni, da je vzrok za prepire glede izbire programov, 12,5 % vzame čas za počitek in druge sprostitev, kar 50 % dijakov na to vprašanje ni odgovorilo. Ravno tako 50 % dijakinj iz Višnje Gore ni odgovorilo na to vprašanje, 30 % jih meni, da preprečuje, da bi se več pogovarjali med seboj, 10 % jih meni, da vzame čas za počitek in druge sprostitev, 10 % pa, da je vzrok preprirov glede izbire programov. Na Fužinah jih je največ (32,4 %) mnenja, da TV preprečuje, da bi se več pogovarjali, 8,8 % jih meni, da jim vzame čas za počitek in je vzrok preprirov glede izbora programov in da negativno vpliva na njihov način razmišljanja, 2,9 % pa jih meni, da vzame čas za druge, pomembne stvari.

Na 24. vprašanje, kako pogosto gledajo dijaki posamezne programe po televiziji (zelo pogosto, dokaj pogosto, redko, nikoli), sem dobila sledeče odgovore:

Najbolj pogosto gledajo TV Dnevnik dijaki iz Logatca (2,25 %), na drugem mestu je Bežigrad (2,04 %), na Fužinah je gledanost Dnevnika 1,94 %, na zadnjem mestu je Višnja Gora z 1,50 %. Oddaje o politiki gledajo dijaki manjkrat, a najbolj pogosto na Fužinah, 1,44 %, za Bežigradom 1,26 %, v Logatcu 1,25 %, v Višnji Gori 1,20 %. Bolj priljubljene so športne oddaje, najbolj zvesti gledalci so dijaki Bežigrada v 2,67 %, na Fužinah 2,26 %, v Logatcu 2,64 %, v Višnji Gori 1,80 %. Oddaje o kulturi so bistveno manj priljubljene, najbolj pogosto jih gledajo dijaki in dijakinje Bežigrada z 2,26 %, na drugem mestu so dijaki iz Fužin, 2,18 %, v Višnji Gori, 1,80 %, v Logatcu 1,50 %. Veliko bolj so gledani filmi, predvsem med dijaki in dijakinjami Bežigrada, 3,41 %, in Višnje Gore z 3,38 %, na Fužinah je gledanost 3,20 % in v Logatcu 2,75 %. Največje ljubiteljice televizijskih nadaljevanj so dijakinje Višnje Gore, 2,40 %, na drugem mestu so dijaki in dijakinje iz Fužin, 2,26 %, Bežigradčani jih gledajo v 1,30 %, v Logatcu le v 1,0 %. Oddaje o klasični glasbi niso preveč priljubljene, kljub temu jih najpogosteje gledajo dijakinje Višnje Gore, 1,60 %, najmanj pa v Logatcu, 1,0 %, za Bežigradom gledajo in poslušajo 1,30 %, na Fužinah 1,29 %. Tudi oddaje o rocku najbolj pogosto spremljajo dijakinje iz Višnje Gore, 1,40 %, na drugem mestu je Bežigrad z 1,22 %, sledijo Fužine z 1,18 %, Logatec ima 0,8 % gledanost teh oddaj. Oddaje z versko vsebino pa so najbolj priljubljene med dijaki in dijakinjami Bežigrada, 19,6 %, najmanj v Logatcu, 1,13 %, na drugem mestu so Fužine, 1,82 %, na tretjem pa Višnja Gora, 1,80 %. Pogovorne oddaje najpogosteje spremljajo dijakinje Višnje Gore, 2,00 %, na drugem mestu je Bežigrad, 1,78 %, sledijo Fužine 1,65 %, najmanj pa te oddaje zanimajo dijake iz Logatca, 1,00 %. Ravno tako najpogosteje spremljajo dijakinje Višnje Gore igre in kvize, 3,10 %, najmanj pogosto spremljajo dijaki in dijakinje in Bežigrada, 1,96 %, na drugem mestu so dijaki Fužin, 2,53 %, tretji so iz Logatca, 2,00 %. Resničnostne oddaje so najbolj gledane med dijaki in dijakinjami iz Fužin z 2,18 %, najmanj pa v Logatcu, 1,50 %, na drugem mestu je Bežigrad, 2,00 %, na tretjem Višnja Gora z 1,80 %. Risanke najraje gledajo dijakinje Višnje Gore, 2,60 %, najmanjkrat pa jih gledajo dijaki in dijakinje iz Bežigrada z 1,70 %. Na drugem mestu so Fužine z 2,21 % gledanostjo in na tretjem mestu je Logatec z 1,88 %.

3 UGOTOVITVE

Nalogo sem začela s postavitvijo vprašanja dijakom in dijakinjam o pomembnosti področij prostega časa za njihovo življenje. Enotno so odgovorili vsi, da je za njihovo življenje zelo pomembno področje prijateljstva in znanstva, spolnosti in ljubezni ter področje zabave in razvedrila. Družba prijateljev v svoji osnovi najprej zadovoljuje posameznikove potrebe po druženju, pripadnosti, naklonjenosti, sprejetosti in intimnosti. Poleg tega vrstniki predstavljajo eno prvih pravih možnosti izven družine za razvijanje socialnih spretnosti. Posameznik v družbi najde prve priložnosti sodelovanja, vzpostavljanje in vzdrževanja odnosov. Obenem se sreča z drugačnostjo, kar ga prisili v vedno nove načine srečevanja s konfliktnimi situacijami in v iskanje kompromisov. Prijateljstvo je vedno recipročen odnos med osebami in temelji na spoštovanju in naklonjenosti, ne postavlja nobenih obveznosti in se razume, da se utemeljuje na svobodi. Danes ob formalnih ustanovah, (najpomembnejši sta družina in šola), poznamo tudi neposredna posredništva socializacije. Vrstniki in skupina prijateljev sta najbolj pomembna predstavnika neformalne socializacije. Govorimo lahko o novih krajih socializacije, saj se ta pomika od vertikalne k horizontalni socializaciji, iz družine k skupinam, enakim vrstniškim skupinam, gre od socializacije iz generacije v generacijo, k socializaciji znotraj vrstniške skupine.

Skoraj vsi vprašani dijaki in dijakinje so si bili enotni tudi pri vprašanju, koliko jih zanima vprašanje politike in političnih dogodkov in pri vprašanju o vojski in vojaških zadevah. V veliki večini so vsi odgovorili, da jih ta področja ne zanimajo. Znano je, da je konvencionalna politična participacija med mladimi v Sloveniji izjemno slaba. Kot politično participacijo razumemo predvsem udeležbo na volitvah in referendumih ter članstvo v političnih strankah. Glavni razlog je po mnenju vprašanih to, da mladi nimajo pravega vpliva na družbeno dogajanje in to je eden glavnih razlogov za občutek nemoči in politično apatičnost. Drugi razlog, ki vpliva na nizko participacijo pa je tudi razmeroma nizka stopnja zaupanja mladih v politike. Te ugotovitve potrjujejo najpomembnejšo ugotovitev slovenskih mladinskih študij, da je splošna značilnost populacije mladih v devetdesetih preusmeritev iz ukvarjanja z družbo v ukvarjanje s samim seboj (Ule 1996b: 23). Kot najpomembnejše vrednote slovenske mladine se tako kažejo posamezne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot so mir na svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter karieristične (uspeh v šoli) in liberalne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja) (Ule 1996c: 243; Kuhar 2002). Hkrati se v raziskavah kaže odklon mladih od

zanimanja za politiko in politične dogodke, vero in versko življenje ter vojsko in vojaške zadeve (Ule 1999c, 257; Miheljak 2002, 243). Tudi raziskave v drugih državah v zadnjih desetletjih kažejo, da v zahodnih in postindustrijskih demokracijah prihaja do korenitih sprememb vzorcev in oblik državljske participacije. Med drugim longitudinalne raziskave kažejo na upad volilne udeležbe (npr. Abramson in Aldrich 1982; Grayin in Caul 2000; Macedo et al. 2005; Blais 2007), upad članstva in pogostost aktivnosti v političnih strankah (Katz et al. 1992; Dalton 2005; Scarrow 2007), upadajo pa tudi stopnje navezanosti na politične stranke (Schmitt in Holmberg 1995), zaupanje v politike (Holmberg 1999) in državne institucije (Crozier et al. 1975; Listhaug in Wiberg 1995; Dalton 2004).

Glede ostalih področij dijake in dijakinje Bežigrada najbolj zanima področje družinskega življenja, znanosti in znanstvenih dosežkov, najmanj pa jih zanima področje umetnosti in kulture, vere in verskega življenja. Dijakom iz Logatca se zdi najpomembnejše področje potovanja, šport in športni dogodki, ter znanost in znanstveni dosežki, tudi vera in versko življenje, ne zdi pa se jim pomembno področje družinskega življenja.

Dijakinjam iz Višnje Gore je najbolj pomembno področje uspeh in kariera ter nacionalna preteklost in usoda naroda. Dijakom in dijakinjam iz Fužin pa je najpomembnejše področje šola in izobraževanje ter področje umetnosti in kulture, najmanj pomembni pa se jim zdijo šport in športni dogodki ter znanost in znanstveni dosežki. V šoli se otrok nauči postati nekdo, ločen od ostalega sveta, nauči se presojudati, izbirati, ločiti resničnost od navideznosti. Najpomembnejša dejavnost se vsem vprašanim dijakinjam in dijakom zdi srečevanje s prijatelji, nadalje pa so se mnenja razlikovala: poslušanju glasbe dajejo največji pomen dijaki iz Logatca, ravno tako je tem dijakom pomembno delo na računalniku. Glasba je pri odraščajočih otrocih zelo prisotna, z leti pa zanimanje zanjo še narašča. Računalniki so vrata, skozi katera se vstopa v svet sodobne informatike, dijakinjam in dijakom v moji anketi pa računalnik največkrat služi za razvedrilo in razne igre. Deskanje po internetu je najpomembnejše za dijakinje iz Višnje Gore in za dijake in dijakinje iz Fužin. Posvečanje svojemu hobiju se zdi najpomembnejše za dijake iz Logatca, ravno tako ti dijaki pripisujejo največji pomen pogovorom v družini.

Za vse vprašane dijake in dijakinje so pomembna srečanja s prijatelji. Biti s prijatelji, s sovrstniki pomeni možnost lastne izbire načina preživljanja svojega prostega časa. To je tisti neformalni čas, ki si ga najbolj želijo, kajti v tem času so v družbi, v kateri se počutijo dobro in v kateri so najbolj razumljeni. Posameznik velikokrat ne zmore sam rešiti življenjskih

protislovij, zato je razumljivo, da želi pripadati določeni skupnosti. Potreba »biti v skupini« je gonilna sila, ki mlade spodbuja, da preživijo velik del prostega časa prav kot člani skupin.

Gledati TV in pomagati pri domačih opravilih je najbolj pomembno dijakinjam iz Višnje Gore. Ravno tako te dijakinje dajejo največji pomen branju knjig, revij in časopisov, ter zapravljanju časa. Dijaki in dijakinje iz Fužin pa pripisujejo največji pomen telefonskim pogovorom, spanju, skrbi za videz, zmenkom, hkrati pa pripisujejo velik pomen temu, da preživljajo prosti čas sami.

Na vprašanje glede tega, kako preživljajo svoj prosti čas dijaki in dijakinje Bežigrada poročajo, da se najpogosteje aktivno ukvarjajo s športom, najmanjkrat pa nakupujejo, obiskujejo gostilne in picerije, najmanj se vozijo z avtomobili in motorji, pogosto pa v svojem prostem času hodijo okrog brez kakršnegakoli namena.

Dijaki iz Logatca se pogosto dobivajo s prijatelji, se najpogosteje vozijo z avtomobili in motorji, precej pogosto se ukvarjajo s prostovoljno dejavnostjo, obenem pa pogosto obiskujejo igralnice. Dijaki in dijakinje iz Fužin se najmanj pogosto srečujejo s svojo skupino prijateljev. Diakinje iz Višnje Gore pa se največ družijo s prijateljicami, s svojim fantom, se srečujejo s svojo skupino, najpogosteje nakupujejo in obiskujejo gostilne in picerije, ter diskoteke. Ravno tako gredo te dijakinje največkrat v kino, gledališče, v knjižnico, se ukvarjajo s prostovoljno dejavnostjo, obiskujejo igralnice, gredo ven s starši in najpogosteje hodijo okrog brez kakršnegakoli namena.

Na vprašanje, kako so zadovoljni s tem, kako preživljajo svoj prosti čas, so vsi vprašani dijaki in dijakinje v večini primerov odgovorili, da so zadovoljni, nekaj dijakov in dijakinj pa jih je zelo zadovoljnih, nekaj dijakov in dijakinj pa jih sploh ni zadovoljnih. Več kot polovica vseh vprašanih dijakov in dijakinj preživlja svoj prosti čas izven doma. Zanimiva se mi zdi ugotovitev, da dijaki in dijakinje, ki ne živijo v domačem okolju, tudi svoj prosti čas preživljajo izven doma. Če pa so doma, pa najpogosteje gledajo televizijo, ki je najbolj priljubljen medij med vsemi vprašanimi dijaki in dijakinjami.

Televiziji mladi danes posvetijo skoraj enako časa kot šolskim obveznostim. Predstavlja pobeg v namišljeni svet, ki ne omogoča dialoga in soočenja s stvarnostjo. Če odraščajoči otrok veliko časa preživi pred televizijo, je s tem prikrajšan za mnoge druge dejavnosti (igranje, branje knjig ...) in rekreacijo, kar vse bi gotovo bolj pozitivno vplivalo na njegov razvoj. Sprejemanje kulturne dediščine ne poteka več v neposredni, resnični izkušnji, v kateri

bi se oblikovalo spoznanje lastnih meja, sposobnost sodelovanja in ustvarjanja inteligence, pač pa v namišljenem (virtualnem) svetu, saj si vse omejeno odraščajoči otrok polagoma prisvaja skozi elektronska sredstva in največ skozi televizijo. Mnoge usmeritve, modele in vzorce za svoje vedenje otroci dobivajo prav s televizijskih ekranov in jih nekako, pa čeprav podzavestno, prisvojijo. Gotovo pa je, da družine iz socialno šibkejših okolij ne razpolagajo s sredstvi, ki bi otrokom omogočali drugačno, bolj pestro preživljanje prostega časa. Veliko pa je odvisno tudi od kvalitete televizijskega programa. Vsi vprašani na prvo mesto gledanosti na televiziji postavijo filme, nadalje pa se okusi o izbiri programa nekoliko razlikujejo. Dijaki in dijakinje Gimnazije Bežigrad na televiziji poleg filmov najraje gledajo športne oddaje in oddaje o kulturi. Pri njih niso preveč priljubljene verske in pogovorne oddaje, nadaljevanke in oddaje iz resničnega življenja. Dijaki iz Logatca tudi najraje gledajo filme, šport in Dnevnik. Dijakinje iz Višnje Gore najrajši gledajo filme, nadaljevanke in oddaje iz resničnega življenja. Dijaki in dijakinje iz Fužin so poleg filmov največji ljubitelji nadaljevanek, oddaj za mlade in risank. Televizija lahko deluje kot neke vrste mamilo, ki prej ali slej uniči kritičnega in ustvarjalnega duha in svoje odjemalce bolj ali manj poneumlja in jih naredi pasivne ali celo agresivne. Posebno pri otrocih lahko povzroča utrujenost in posnemanje nasilja. Na drugi strani, pa televizija lahko kulturno obogati, razvija fantazijo in zadosti radovednost.

Mladi svoj prosti čas preživljajo v različnih kontekstih (druženje z vrstniki, športne dejavnosti, preživljanje časa z družino, spremljanje medijev in uporaba ITK, organizirane dejavnosti, kulturno-umetniške dejavnosti, športne dejavnosti ipd.), ki lahko pomembno vplivajo na njihov razvoj (Larson 2000). V splošnem številni avtorji ugotavljajo, da so predvsem strukturirane prostočasne dejavnosti tiste, ki so pozitiven dejavnik za mladostnikov psihosocialen razvoj (Holland in Andre 1987; Young et al. 1997). Med strukturirane štejemo tiste dejavnosti, pri katerih mladi sodelujejo v nekem sistemu, ki zajema omejitve, pravila in cilje, pogosto pod nadzorom, oz. organizacijo odraslih (Larson 2000). Večina raziskav kaže, da so predvsem znotrajšolske (obšolske, pošolske, oz. interesne), prostočasne dejavnosti praviloma povezane s številnimi razsežnostmi pozitivnega razvoja mladostnikov (McNeal 1995; Obrien in Rollefson 1995; Feldman in Matjasko 2005). Otroci, ki v teh dejavnostih sodelujejo imajo višjo povprečno oceno, njihovo tveganje nedokončanja šolanja je manjše, manj pogosto izostajajo od pouka, stopnja njihove šolske deviantnosti je nižja, tovrstno šolsko udejstvovanje pa tudi pozitivno napoveduje nadaljevanje šolanja na fakulteti (Marsh 1992; Finn 1993; McNeal 1995; Mahoney in Cairns 1997; Yin et al. 1999; Prelow in Loukas 2003; Zaffet al. 2003; Chambers in Schreiber 2004; Dunn et al. 2004; Darling 2005). Zunajšolske

strukturirane (organizirane) prostočasne dejavnosti (torej dejavnosti, ki potekajo pod nadzorom odraslih oseb, pogosto zaradi doseganja nekih instrumentalnih ciljev) so povezane tudi z bolj prilagojenim razvojem mladostnikov (Beauvais 2000; Busseri in Rose-Krasnor 2009; Watts in Caldwell 2008). Longitudinalne raziskave pa kažejo, da obseg (raznovrstnost) in intenzivnost (pogostost) udejstvovanja v strukturiranih dejavnostih v adolescenci vplivata tudi na poznejši razvoj mladostnikov (Denault in Poulin 2009). Na drugi strani pa so pasivne, nestrukturirane dejavnosti (pri katerih si mladostniki ne prizadevajo za doseg nekih instrumentalnih ciljev, npr. druženje z vrstniki, gledanje televizije, poslušanje glasbe ipd.) praviloma povezane z manj ugodnim psihosocialnim razvojem in vedenjem mladih (Osgood et al. 1996; Vazsonyi et al. 2002; Caldwell in Smith 2006; McHale 2008; Bohnert et al. 2009). Seveda pasivne prostočasne dejavnosti same po sebi niso problematične, težava pa je, če tovrstne dejavnosti postanejo čezmerne, oz. prevladujoči ali celo edini način preživljanja prostega časa (Ule 2006, 88).

Na vprašanje, kaj najbolj pogosto počnejo na računalniku, ki je zadnjih nekaj desetletij postal sestavni del življenja velike večine ljudi, med dijaki in dijakinjami ni bistvenih razlik. V največ primerih so na spletnih omrežjih, iščejo informacije, poslušajo glasbo in gledajo filme. Menim, da ni dovolj le znati uporabljati sredstva družbenega obveščanja, ampak je pomembno, da se otroci in odrasli naučijo uporabljati ta sredstva na aktiven in kritičen način.

Precej podobno so tudi vsi vprašani odgovorili na vprašanje, ali svoj prosti čas preživljajo v družbi s prijatelji ali sami. Večina dijakov in dijakinj preživlja svoj prosti čas z drugimi, oz. večino časa z drugimi. Med analiziranjem vseh odgovorov na moja anketna vprašanja glede količine prostega časa sem presenečeno ugotovila, da več kot polovica vseh vprašanih meni, da nimajo dovolj prostega časa. Starši se vedno bolj zavedajo nevarnost, v katerih se lahko znajdejo njihovi otroci, ki preživljajo svoj prosti čas v neformalnih skupinah vrstnikov. Zato verjetno vedno bolj podpirajo organizirano preživljanje prostega časa, kjer se taki nevarnosti izognejo. Pri dejavnosti prostega časa je vedno navzoč nekdo, ki je za te dejavnosti odgovoren. Nekateri otroci imajo preživljanje prostega časa celo preveč organizirano, tako da pravega prostega časa skoraj nimajo.

Količina denarja, s katero dijaki razpolagajo v svojem prostem času je različna. Dijake in dijakinje sem vprašala tudi, kje dobijo denar za preživljanje prostega časa. Možni so bili odgovori: denar dobim od družinskih članov (starši, stari starši, tete, strici ...), imam štipendijo, zaslužim ga sam/a z delom preko študentskega servisa, drugo (navedi). Največ

dijakov in dijakinj Bežigrada porabi za svoj prosti čas do 30 evrov na mesec, denar dobijo od družinskih članov, veliko dijakinj in dijakov ima tudi štipendijo. V Logatcu največ dijakov porabi nad 100 evrov, največkrat ga dobijo na drug način (nihče ni navedel, kako), ali pa ga dobijo od družinskih članov. V Višnji Gori anketiranke niso vedele, koliko denarja natančno porabijo, dobijo pa ga od družinskih članov in zaslužijo ga same, preko študentskega servisa. Na Fužinah pa največ dijakinj in dijakov porabi na mesec od 31 do 50 evrov, denar dobijo od družinskih članov, imajo štipendijo oziroma denar zaslužijo sami. Iz anket je razvidno, da dijaki, ki ne živijo pri starših, razpolagajo z večjo količino denarja kot dijaki, ki živijo pri starših. Moje mnenje pri temu je, da dobijo ti mladostniki več denarja zato, ker ne živijo v domačem okolju in starši menijo, da več denarja potrebujejo (za prevoz, hrano ...). Menim tudi, da lahko večjo količino denarja povežemo tudi s tem, da gojenci in gojenke, ki živijo v prevzgojnem zavodu nimajo tako zahtevnega šolskega programa in jim veliko časa ostane za različna dela, s katerimi zaslužijo denar. Več časa za delo imajo tudi na račun tega, ker se jim ni potrebno voziti vsak dan v šolo in nazaj domov.

S preživljanjem prostega časa so v večini primerov zadovoljni, oz. še kar zadovoljni, v malo manj primerih so zelo zadovoljni, Največje omejitve pri preživljanju prostega časa so pri večini dijakinj in dijakov pomanjkanje prostega časa, preutrujenost, oz. prezaposlenost, ali pa ni na razpolago dovolj dejavnosti, ki bi jih zanimale.

Pri vprašanju, koliko ur na dan (doma ali kje drugje) gledajo televizijo oz. uporabljajo računalnik, se je pokazalo, da največ časa na dan gledajo televizijo dijakinje iz Višnje Gore, sledijo dijaki in dijakinje iz Fužin, nato sledijo anketiranci iz Logatca, zadnji pa so vprašani iz Gimnazije Bežigrad. Največ uporabljajo računalnik dijaki in dijakinje iz Fužin, sledi Logatec, na tretjem mestu so dijakinje iz Višnje Gore, četrti je Bežigrad. Glasbo najmanj poslušajo dijakinje iz Višnje Gore, največ pa jo poslušajo dijaki iz Logatca.

Množični mediji⁴ (informacijsko-komunikacijska tehnologija-IKT), eden od osrednjih delov sodobne »informacijske družbe« (Webster 2006), pomembno vplivajo na politiko, ekonomijo, kulturo, pa tudi na vsakdanje življenje (Mc Quail 2005). Raziskovalci še posebno pozornost namenjajo vlogi množičnih medijev v življenju otrok in mladostnikov, med drugim zato, ker: 1) so mladi najpogostejši uporabniki medijev (v Sloveniji je v 2010 kar 99 odstotkov mladih (10-15 let) v zadnjih treh mesecih uporabljalo računalnik; gl. SURS),

---

Opomba: ⁴Množične medije pojmuje kot organizirane sisteme množičnega komuniciranja (McQuail 2005:4).

2) mladi najhitreje začnejo uporabljati novo nastajajoče (elektronske) medije in 3) so se medijske oblike v zadnjih letih in desetletjih bistveno spremenile (Roberts et al. 2005).

Današnjo mladino zato nekateri imenujejo kar generacija M (t.i. medijska generacija)⁵, saj naj bi bila po raziskavah Kaiser Family Foundation v 2005 več kot četrtina vsakdana ameriškega mladostnika namenjena uporabi medijev oz. naj bi dnevno uporabljalo medije skoraj šest ur in pol (Rideout et al., 2010:2).⁶ Med množičnimi mediji je še posebej pomemben splet, ki je postal »sestavni del življenja mladostnikov« (McMillan in Morrison, 2006). Tako nedvomno ustreza še eno poimenovanje današnje generacije – t.i. spletna generacija (Net Generation, gl. Van den Beemt et al., 2010).⁷

Opombe: ⁵ Glede na to, da se je v zadnjih petih letih med mladimi povečala pogostost uporabe medijev, pa se je pojavil še izraz »medijska generacija na kvadrat« (Rideout et al. 2010).

⁶ Če upoštevamo še, da mladi pogosto spremljajo več medijev hkrati, skupna dnevna uporaba medijskih vsebin znaša kar 10 ur in 45 minut (Rideout et al. 2010, 2).

⁷ Pojavljajo se še številne druge oznake nove generacije mladih, ki je odraščala skupaj s spletom in drugimi oblikami informacijske tehnologije : med drugim generacija Y (Lipkin in Perrymore 2009), naslednja generacija (Generation Next; gl. Pew 2007) in milenijska generacija (Howe in Straus 2010).

4 LITERATURA

1. Aries, Philippe. *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: Založba ŠKUC.
2. Bajzek, Jože. 2003. *Zrcalo odraščanja*. Radovljica: Didakta.
3. Bavcon, Ljubo in Alenka Šelih. 1978. *Kazensko pravo: Splošni del*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SRS.
4. Bluestein, Jane. 1997. *Disciplina 21. Stoletja. Kako učence navajamo na samonadzor in prevzemanje odgovornosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
5. Bonner, Stefan in Anne Weiss. 2009. *Generacija trapastih*. Tržič: Učila International.
6. Coloroso, Barbara. 1996. *Otroci so tega vredni*. Ljubljana: Založba Tangram.
7. Dekleva, Bojan. 1993. *Življenje v zavodu in potrebe otrok*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo PF.
8. Derganc, Sabina. 2004. *Prosti čas mladih*. Ljubljana: Salve.
9. Erb, Helmut H. 1997. *Otroci in nasilje*. Ljubljana: Kres.
10. Gillis, John R. 1999. *Mladina in zgodovina*. Šentilj: Založba Aristej.
11. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
12. Herman, Eva. 2010. *Princip Noetove barke*. Maribor: Slomškova družba.
13. Jesper, Juul. 2008. *To sem jaz! Kdo si pa ti? O bližini, spoštovanju in mejah med odraslimi in otroki*. Radovljica: Didakta.
14. --- 2010. *Družine s kronično bolnimi otroki*. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.

15. Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2011. *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Aristej.
16. Lešnik, Rudi. 1982. *Prosti čas*. Maribor: Založba Obzorja.
17. Mihelj, Vlado. 2002. *Mladina 2000 - slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.
18. Mrgole, Albert. 2003. *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Maribor: Aristej.
19. Rich Harris, Judith. 2007. *Otroka oblikujejo vrstniki. Sporočilo za starše, ki preceňujejo svoj vpliv*. Ljubljana: Založba Orbis.
20. Ščuka, Viljem. 2007. *Šolar na poti do sebe*. Radovljica: Didakta.
21. Tomc, Gregor. 1989. *Druga Slovenija*. Ljubljana: Krt.
22. Tomori, Martina. 1994. Mladostnik v stiski. V *Pomoč človeku v stiski*, ur. Onja Tekavčič Grad, 116–123. Ljubljana: Litterapicta.
23. Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi. Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Založba FDV.
24. --- 1999. *Stoletje mladine*. Maribor: Aristej.
25. Vanier, Jean. 2002. *Vsak človek je sveta zgodba*. Celje: Mohorjeva družba.
26. *Kazenski zakonik Slovenije*. 2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/index?edition=200855>, (7. julij 2012).

PRILOGI

Priloga A: Anketa

Pozdravljen, pozdravljena!

Sem študentka ob delu na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. V svoji diplomski nalogi se ukvarjam z tematiko mladi in prosti čas. Prosila bi te, da si vzameš čas in izpolniš spodnji vprašalnik. Anketa je popolnoma anonimna in rezultate bom uporabila izključno za izdelavo naloge. Za čas in sodelovanje se ti iskreno zahvaljujem in te lepo pozdravljam!

Martina Tori

Spol: M   Ž

Starost: ____ let

VPRAŠALNIK

1. KOLIKO SO ZA TVOJE ŽIVLJENJE POMEMBNA NASLEDNJA PODROČJA? (Obkroži en odgovor za vsako vrstico.)

-prijateljstvo in znanstva ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-potovanja ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-spolnost in ljubezen ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-šola in izobraževanje ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-zabava in razvedrilo ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-družinsko življenje ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-šport in športni dogodki ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-znanost in znanstveni dosežki ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-umetnost in kultura ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

---

uspeh in osebna kariera ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-nacionalna preteklost ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM
in usoda mojega naroda

-vera in versko življenje ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-politika in politični dogodki ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

-vojska in vojaške stvari ZELO - PRECEJ - MALO - NIČ - NE VEM

2. PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA DOMA OZ. V DOMU IN KAKŠEN POMEN DAJEŠ RAZNIM DEJAVNOSTIM? (En odgovor za vsako vrstico.)

POMEMBNO

-poslušanje glasbe ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-delo na računalniku ZELO – PRECEJ – MALO – NIČ
(urejanje fotografij, programiranje, igranje igrice...)

-deskanje po internetu ZELO – PRECEJ – MALO – NIČ

-srečevanje s prijatelji ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-posvečanje konjičku ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-gledanje TV ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-pogovarjanje v družini ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-telefoniranje prijateljem-icam ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-pomoč pri domačih opravilih ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-spanje ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-branje knjig, časopisov, revij ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-zapavljanje časa ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-skrb za lastni izgled, videz ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-v glavnem osamljeno ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-drugo _____

3. KAKO PREŽIVLJAŠ PROSTI ČAS ZUNAJ DOMA IN KAKO POMEMBNE SE TI ZDIJO SPODNJE DEJAVNOSTIM? (En odgovor za vsako vrstico.)

POMEMBNE

-s prijatelji-cami ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-s fantom-dekletom ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ

-aktivni šport	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-srečanja s svojo skupino	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-nakupovanje	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-gostilna, picerija	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-diskoteka	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-prevažanje z motorjem, avtom	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-grem ven s starši	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-kino	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-gledališče	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-knjižnica	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-prostovoljna dejavnost na socialnem področju	ZELO – PRECEJ – MALO – NIČ
-igralnice	ZELO – PRECEJ – MALO - NIČ
-hoja okrog brez kakega posebnega cilja	ZELO – PRECEJ – MALO – NIČ
-drugo _____	

4. KATERE TRI DEJAVNOSTI SO ZATE NAJBOLJ POMEMBNE:

1. _____
2. _____
3. _____

5. ALI SI ZADOVOLJEN /LJNA S TEM, KAKO PREŽIVLJAŠ PROSTI ČAS DOMA? (Obkroži eno številko pred odgovorom.)

1. ne, sploh ne
2. malo
3. še kar
4. da, sem zadovoljna
5. zelo sem zadovoljna

6. SI ZADOVOLJEN/LJNA S TEM, KAKO PREŽIVLJAŠ PROSTI ČAS ZUNAJ DOMA? (En odgovor)

1. ne, sploh ne
2. malo
3. še kar
4. da, sem zadovoljna
5. zelo sem zadovoljna

7. KAJ NAJBOLJ POGOSTO GLEDAŠ PO TV? (Obkroži največ dva odgovora.)

1. filmi
2. šport
3. oddaje za mlade
4. nadaljevanke
5. oddaje iz resničnega življenja-rockovsko glasbo
6. kulturne, znanstvene vsebine
7. igre in kvize
8. risanke
9. dnevnik
10. pogovorne oddaje
11. klasično glasbo
12. verske oddaje
13. politične diskusije
14. drugo _____

8. KAJ NAJBOLJ POGOSTO POČNEŠ NA RAČUNALNIKU? (obkroži največ 2 odgovora)

1. Sem na spletnih omrežjih (facebook, myspac ...)

2. Nakupujem prek interneta
3. Iščem informacije
4. Berem spletne revije in časopise
5. Igram igrice
6. Pišem e-pošto
7. Programiram
8. Gledam filme
9. Poslušam glasbo
10. Drugo_____

9. KATERA JE TVOJA NAJLJUBŠA DEJAVNOST; S KATERO BI SE ŽELEL /LA UKVARJATI TUDI V PRIHODNOSTI?

---

10. ALI SVOJ PROSTI ČAS PREŽIVLJAŠ V DRUŽBI S PRIJATELJI ALI SAM/A

1. sam
2. večinoma sam
3. ni pomembno
4. z drugimi
5. večinoma časa z drugimi
6. drugo

11. ČE POMISLIŠ IN OCENIŠ SVOJE ŽIVLJENJE ALI LAHKO ZATRDIŠ, DA IMAŠ DOVOLJ PROSTEGA ČASA ?

1. Da
2. Ne

12. KOLIKO DENARJA PORABIŠ ZA PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA?

1. za preživljanje prostega časa ne potrebujem denarja
2. do 30 evrov mesečno
3. od 31 do 50 evrov mesečno
4. nad 51 evrov mesečno
5. ne vem natančno.

13. KAKO BI OCENIL SVOJ PROSTI ČAS? SEM:

1. zadovoljen –a
2. zelo zadovoljen-a
3. še kar zadovoljen-a
4. nezadovoljen-a
5. zelo nezadovoljen-a.

14. KAJ TE OMEJUJE PRI PREŽIVLJANJU PROSTEGA ČASA?

1. pomankanje prostega časa
2. preutrujenost
3. prezaposlenost
4. pomankanje finančnih sredstev
5. v bližini ni aktivnosti, ki bi me zanimalo
6. zdravstveno stanje
7. nepodpora staršev, skrbnikov, učiteljev, mentorjev
8. drugo

15. PRIBLIŽNO KOLIKO UR NA DAN DOMA ALI KJE DRUGJE GLEDAŠ TELEVIZIJO, UPORABLJAŠ RAČUNALNIK IN POSLUŠAŠ GLASBO? (En odgovor za vsak medij.)

Televizija:

1. nikoli ali skoraj nikoli
2. manj kot eno uro
3. od 2 do 3 ure
4. od 3 do 4 ure
5. od 4 do 5 ur
6. več kot 6 ur

Računalnik:

1. nikoli ali skoraj nikoli
2. manj kot eno uro
3. od 2 do 3 ure
4. od 3 do 4 ure
5. od 4 do 5 ur
6. več kot 5 ur

Glasba:

1. a nikoli ali skoraj nikoli
2. manj kot eno uro
3. od 2 do 3 ure
4. od 3 do 4 ure
5. od 4 do 5 ur
6. več kot 5 ur

16. SPODAJ SO NAVEDENI NEKATERI PRIMERI NOVE INFORMACIJSKE TEHNIKE, KI SE DANES UPORABLJAJO. KATERE OD TEH SI UPORABLJAL/A ZADNJE TRI MESECE IN KAKO POGOSTO?

(S križcem označi odgovor na vsako vrstico)

skoraj	1-2-krat	1-ali večkrat	skoraj
vsak dan	na teden	na mesec	nikoli

uporabljam računalnik	☐	☐	☐	☐
uporabljam internet	☐	☐	☐	☐
uporabljam zgoščenke	☐	☐	☐	☐
igram igrice na računalniku	☐	☐	☐	☐
uporabljam prenosni telefon	☐	☐	☐	☐
pošiljam SMS po telefonu	☐	☐	☐	☐

**17. ALI TI STARŠI DOVOLIJO, DA SAM IZBIRAŠ TV-PROGRAME, KI JIH GLEDAŠ?
(En odgovor.)**

1. da, vedno
2. včasih
3. nikoli

**18. ALI TI STARŠI DOVOLIJO, DA SAM IZBIRAŠ SPLETNE STRANI, KI JIH OBISKUJEŠ?
(En odgovor.)**

4. da, vedno
5. včasih
6. nikoli

**19. SE POGOVARJAŠ S STARŠI O POMEMBNIH PROGRAMIH, KI JIH VIDIŠ NA TELEVIZIJI?
(En odgovor.)**

1. Da vedno
2. Včasih
3. Nikoli

**SE POGOVARJAŠ S STARŠI O VSEBINAH, KI JIH VIDIŠ NA SPLETU?
(En odgovor.)**

1. Da vedno
2. Včasih
3. Nikoli

20. KATERE KORISTI PRINAŠA TV TVOJI DRUŽINI? (Dva odgovora.)

1. informira nas o tem, kar se dogaja po svetu
2. prinaša razvedrilo
3. daje nam spoznavati nove in zanimive stvari
4. pomaga preživljati prosti čas
5. daje nam možnost, da se skupaj pogovarjamo o pomembnih stvareh

6. pomaga nam, da skupaj ostanemo v hiši
7. nima nobene koristi.

21. KAKŠNO ŠKODO PRINAŠA TELEVIZIJA TVOJI DRUŽINI? (Dva odgovora.)

1. preprečuje nam, da bi se več pogovarjali med seboj
2. vzame nam čas za počitek in druge sprostitev
3. je vzrok preprirov zaradi izbire programov
4. prinaša neprimerne programe
5. negativno vpliva na naš način mišljenja
6. vzame nam čas za druge pomembnejše stvari
7. ne prinaša nikakršne škode, imamo več televizorjev v hiši

22. KAKO POGOSTO GLEDAŠ POSAMEZNE PROGRAME (En odgovor za vsako vrstico)

Televizijski Dnevnik	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Politične diskusije	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Športni prenosi	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Kulturne, dokumentarne, vsebine	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI znanstvene
Filmi in telefilmi	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Televizijske nadeljevanke	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Prenos klasične glasbe in opere	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO – NIKOLI
Prenos sodobne rockovske glasbe	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Oddaje z versko tematiko	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Pogovorne oddaje	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Igre in kvizi	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Resničnostni šovi	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Risani filmi	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO - NIKOLI
Oddaje za mlade	ZELO POGOSTO - DOKAJ POGOSTO – REDKO – NIKOLI

HVALA ZA SODELOVANJE! LEP DAN ŠE NAPREJ ☺

Priloga B:

pcdoma

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
bezigrad	Valid	1	3,6	3,6	3,6	
		2	3,6	3,6	7,1	
		3	9	32,1	32,1	39,3
		4	13	46,4	46,4	85,7
		5	4	14,3	14,3	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
logatec	Valid	1	12,5	12,5	12,5	
		4	3	37,5	37,5	50,0
		5	4	50,0	50,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	10,0	10,0	10,0	
		4	4	40,0	40,0	50,0
		5	5	50,0	50,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	1	8,8	8,8	8,8	
		2	1	2,9	2,9	11,8
		3	11	32,4	32,4	44,1
		4	11	32,4	32,4	76,5
		5	8	23,5	23,5	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

pczunaj

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
bezigrad	Valid	0	3,6	3,6	3,6	
		1	9	32,1	32,1	35,7
		2	18	64,3	64,3	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
logatec	Valid	2	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	10,0	10,0	10,0	
		2	9	90,0	90,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	1	23,5	23,5	23,5	
		2	25	73,5	73,5	97,1
		3	1	2,9	2,9	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

tv1

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	0	1	3,6	3,6
		1	22	78,6	78,6
		2	3	10,7	10,7
		3	1	3,6	3,6
		14	1	3,6	3,6
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	2	25,0	25,0
		1	3	37,5	37,5
		2	1	12,5	12,5
		4	1	12,5	12,5
		7	1	12,5	12,5
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	0	1	10,0	10,0
		1	7	70,0	70,0
		2	1	10,0	10,0
		4	1	10,0	10,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	28	82,4	82,4
		2	1	2,9	2,9
		4	1	2,9	2,9
		5	1	2,9	2,9
		8	1	2,9	2,9
		Total	34	100,0	100,0

tv2

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	0	6	21,4	21,4
		1	1	3,6	3,6
		2	8	28,6	28,6
		3	1	3,6	3,6
		4	3	10,7	10,7
		5	4	14,3	14,3
		7	1	3,6	3,6
		Total	24	100,0	100,0

		8	2	7,1	7,1	92,9
		14	2	7,1	7,1	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
		0	2	25,0	25,0	25,0
		2	1	12,5	12,5	37,5
		8	1	12,5	12,5	50,0
logatec	Valid	9	2	25,0	25,0	75,0
		11	1	12,5	12,5	87,5
		14	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		0	2	20,0	20,0	20,0
		4	2	20,0	20,0	40,0
		5	3	30,0	30,0	70,0
visnja	Valid	8	1	10,0	10,0	80,0
		12	1	10,0	10,0	90,0
		14	1	10,0	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	8	23,5	23,5	23,5
		2	3	8,8	8,8	32,4
		3	3	8,8	8,8	41,2
		4	5	14,7	14,7	55,9
		5	2	5,9	5,9	61,8
fuzine	Valid	6	2	5,9	5,9	67,6
		7	1	2,9	2,9	70,6
		8	3	8,8	8,8	79,4
		9	1	2,9	2,9	82,4
		11	2	5,9	5,9	88,2
		14	4	11,8	11,8	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

racl

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		1	15	53,6	53,6
		3	6	21,4	75,0
bezigrad	Valid	4	1	3,6	78,6
		5	2	7,1	85,7
		6	1	3,6	89,3
		8	3	10,7	100,0

		Total	28	100,0	100,0	
		1	7	87,5	87,5	87,5
logatec	Valid	9	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		0	1	10,0	10,0	10,0
visnja	Valid	1	8	80,0	80,0	90,0
		9	1	10,0	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	5	14,7	14,7	14,7
		1	25	73,5	73,5	88,2
fuzine	Valid	2	1	2,9	2,9	91,2
		3	1	2,9	2,9	94,1
		8	2	5,9	5,9	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

rac2

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		0	5	17,9	18,5
		2	1	3,6	22,2
		3	1	3,6	25,9
	Valid	6	1	3,6	29,6
bezigrad		7	1	3,6	33,3
		8	4	14,3	48,1
		9	14	50,0	100,0
		Total	27	96,4	100,0
	Missing	System	1	3,6	
		Total	28	100,0	
		1	1	12,5	12,5
		3	1	12,5	25,0
logatec	Valid	4	1	12,5	37,5
		9	4	50,0	87,5
		10	1	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0
		0	2	20,0	20,0
		2	1	10,0	30,0
visnja	Valid	3	1	10,0	40,0
		9	5	50,0	90,0
		10	1	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0

		0	4	11,8	11,8	11,8
		3	4	11,8	11,8	23,5
		4	1	2,9	2,9	26,5
fuzine	Valid	8	11	32,4	32,4	58,8
		9	13	38,2	38,2	97,1
		10	1	2,9	2,9	100,0
	Total		34	100,0	100,0	

dejavnosti

sola			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	Valid	2	1	3,6	100,0	100,0
bezigrad	Missing	System	27	96,4		
	Total		28	100,0		
	Valid	0	2	25,0	100,0	100,0
logatec	Missing	System	6	75,0		
	Total		8	100,0		
visnja	Missing	System	10	100,0		
fuzine	Missing	System	34	100,0		

druzba

sola			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		2	6	21,4	21,4	21,4
		3	4	14,3	14,3	35,7
bezigrad	Valid	4	7	25,0	25,0	60,7
		5	9	32,1	32,1	92,9
		6	2	7,1	7,1	100,0
	Total		28	100,0	100,0	
		0	1	12,5	12,5	12,5
		4	3	37,5	37,5	50,0
logatec	Valid	5	3	37,5	37,5	87,5
		6	1	12,5	12,5	100,0
	Total		8	100,0	100,0	
		1	1	10,0	10,0	10,0
		4	2	20,0	20,0	30,0
visnja	Valid	5	6	60,0	60,0	90,0
		6	1	10,0	10,0	100,0
	Total		10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9	2,9
		1	1	2,9	2,9	5,9

	2	3	8,8	8,8	14,7
	3	3	8,8	8,8	23,5
	4	11	32,4	32,4	55,9
	5	14	41,2	41,2	97,1
	6	1	2,9	2,9	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

pc-dovolj

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	12	42,9	42,9
		2	16	57,1	57,1
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	3	37,5	37,5
		2	4	50,0	50,0
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	5	50,0	50,0
		2	5	50,0	50,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9
		1	17	50,0	50,0
		2	16	47,1	47,1
	Total	34	100,0	100,0	

pc-denar

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	5	17,9	17,9
		2	8	28,6	28,6
		3	5	17,9	17,9
		4	6	21,4	21,4
		5	3	10,7	10,7
		6	1	3,6	3,6
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	12,5
		4	2	25,0	25,0
		5	3	37,5	37,5
		6	1	12,5	12,5
	Total	8	100,0	100,0	

		2	2	20,0	20,0	20,0
		3	1	10,0	10,0	30,0
visnja	Valid	4	1	10,0	10,0	40,0
		5	2	20,0	20,0	60,0
		6	4	40,0	40,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	1	2,9	2,9	2,9
		1	5	14,7	14,7	17,6
		2	4	11,8	11,8	29,4
fuzine	Valid	3	10	29,4	29,4	58,8
		4	2	5,9	5,9	64,7
		5	5	14,7	14,7	79,4
		6	7	20,6	20,6	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

pc-ocena

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	0	2	7,1	7,1	7,1
	1	12	42,9	42,9	50,0
	2	5	17,9	17,9	67,9
bezigrad	Valid	12	17,9	17,9	85,7
	23	1	3,6	3,6	89,3
	123	2	7,1	7,1	96,4
	1234	1	3,6	3,6	100,0
	Total	28	100,0	100,0	
	0	3	37,5	37,5	37,5
logatec	Valid	1	25,0	25,0	62,5
	4	3	37,5	37,5	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
	1	6	60,0	60,0	60,0
visnja	Valid	2	40,0	40,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	
	0	1	2,9	2,9	2,9
	1	12	35,3	35,3	38,2
	2	8	23,5	23,5	61,8
fuzine	Valid	3	14,7	14,7	76,5
	4	1	2,9	2,9	79,4
	12	3	8,8	8,8	88,2
	13	3	8,8	8,8	97,1

123	1	2,9	2,9	100,0
Total	34	100,0	100,0	

pc-omejevanje

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
bezigrad	Valid	1	13	46,4	46,4	
		2	6	21,4	21,4	67,9
		3	7	25,0	25,0	92,9
		4	2	7,1	7,1	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5	
		1	4	50,0	50,0	62,5
		2	1	12,5	12,5	75,0
		4	1	12,5	12,5	87,5
		5	1	12,5	12,5	100,0
Total	8	100,0	100,0			
visnja	Valid	1	4	40,0	40,0	
		2	2	20,0	20,0	60,0
		3	4	40,0	40,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9	
		1	11	32,4	32,4	35,3
		2	6	17,6	17,6	52,9
		3	12	35,3	35,3	88,2
		4	3	8,8	8,8	97,1
		5	1	2,9	2,9	100,0
Total	34	100,0	100,0			

15,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
bezigrad	Valid	1	5	17,9	17,9	
		2	2	7,1	7,1	25,0
		3	5	17,9	17,9	42,9
		4	1	3,6	3,6	46,4
		5	2	7,1	7,1	53,6
		7	1	3,6	3,6	57,1
		8	3	10,7	10,7	67,9
		12	1	3,6	3,6	71,4

		14	1	3,6	3,6	75,0
		23	3	10,7	10,7	85,7
		123	2	7,1	7,1	92,9
		1235	1	3,6	3,6	96,4
		1237	1	3,6	3,6	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5	12,5
		1	4	50,0	50,0	62,5
		3	1	12,5	12,5	75,0
		4	1	12,5	12,5	87,5
		8	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
				1	3	30,0
visnja	Valid	6	1	10,0	10,0	40,0
		7	1	10,0	10,0	50,0
		8	5	50,0	50,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
				0	1	2,9
fuzine	Valid	1	4	11,8	11,8	14,7
		2	8	23,5	23,5	38,2
		3	3	8,8	8,8	47,1
		4	5	14,7	14,7	61,8
		5	2	5,9	5,9	67,6
		7	1	2,9	2,9	70,6
		8	4	11,8	11,8	82,4
		14	1	2,9	2,9	85,3
		34	1	2,9	2,9	88,2
		123	1	2,9	2,9	91,2
		124	1	2,9	2,9	94,1
		234	1	2,9	2,9	97,1
		1235	1	2,9	2,9	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

ur-tv

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	8	28,6	28,6
		2	14	50,0	78,6
		3	6	21,4	100,0
		Total	28	100,0	100,0

		0	1	12,5	12,5	12,5
		1	1	12,5	12,5	25,0
logatec	Valid	2	2	25,0	25,0	50,0
		3	4	50,0	50,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		1	1	10,0	10,0	10,0
		2	3	30,0	30,0	40,0
visnja	Valid	3	3	30,0	30,0	70,0
		4	2	20,0	20,0	90,0
		5	1	10,0	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	1	2,9	2,9	2,9
		1	3	8,8	8,8	11,8
		2	11	32,4	32,4	44,1
fuzine	Valid	3	14	41,2	41,2	85,3
		4	1	2,9	2,9	88,2
		5	3	8,8	8,8	97,1
		7	1	2,9	2,9	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

ur-rac

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		0	2	7,1	7,1
		1	2	7,1	14,3
		2	10	35,7	50,0
bezigrad	Valid	3	12	42,9	92,9
		4	1	3,6	96,4
		6	1	3,6	100,0
		Total	28	100,0	
		0	1	12,5	12,5
		2	1	12,5	25,0
logatec	Valid	3	3	37,5	62,5
		4	3	37,5	100,0
		Total	8	100,0	
		2	4	40,0	40,0
visnja	Valid	3	5	50,0	90,0
		5	1	10,0	100,0
		Total	10	100,0	
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9
		1	1	2,9	5,9

	2	9	26,5	26,5	32,4
	3	11	32,4	32,4	64,7
	4	6	17,6	17,6	82,4
	5	3	8,8	8,8	91,2
	6	3	8,8	8,8	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

ur-glasba

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	2	10	35,7	35,7
		3	12	42,9	42,9
		4	4	14,3	14,3
		6	2	7,1	7,1
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		2	1	12,5	12,5
		3	4	50,0	50,0
		4	1	12,5	12,5
		5	1	12,5	12,5
Total	8	100,0	100,0		
visnja	Valid	2	1	10,0	10,0
		3	3	30,0	30,0
		4	1	10,0	10,0
		5	1	10,0	10,0
		6	4	40,0	40,0
Total	10	100,0	100,0		
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9
		2	6	17,6	17,6
		3	7	20,6	20,6
		4	2	5,9	5,9
		5	5	14,7	14,7
6	13	38,2	38,2		
Total	34	100,0	100,0		

cas-rac

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	3	4	14,3	14,3
		4	24	85,7	85,7
		Total	28	100,0	100,0

		0	1	12,5	12,5	12,5
logatec	Valid	3	3	37,5	37,5	50,0
		4	4	50,0	50,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		3	3	30,0	30,0	30,0
visnja	Valid	4	7	70,0	70,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	1	2,9	2,9	2,9
		1	1	2,9	2,9	5,9
fuzine	Valid	2	1	2,9	2,9	8,8
		3	4	11,8	11,8	20,6
		4	27	79,4	79,4	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

cas-int

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		3	4	14,3	14,3
bezigrad	Valid	4	24	85,7	100,0
		Total	28	100,0	
		0	1	12,5	12,5
logatec	Valid	3	3	37,5	50,0
		4	4	50,0	100,0
		Total	8	100,0	
		1	1	10,0	10,0
visnja	Valid	3	2	20,0	30,0
		4	7	70,0	100,0
		Total	10	100,0	
		0	1	2,9	2,9
		1	1	2,9	5,9
fuzine	Valid	2	1	2,9	8,8
		3	2	5,9	14,7
		4	29	85,3	100,0
		Total	34	100,0	

cas-zgosc

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		1	11	39,3	39,3
bezigrad	Valid	2	6	21,4	60,7
		3	7	25,0	85,7

		4	4	14,3	14,3	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
		0	1	12,5	12,5	12,5
		1	3	37,5	37,5	50,0
logatec	Valid	2	1	12,5	12,5	62,5
		3	2	25,0	25,0	87,5
		4	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		1	5	50,0	50,0	50,0
		2	1	10,0	10,0	60,0
visnja	Valid	3	2	20,0	20,0	80,0
		4	2	20,0	20,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	1	2,9	2,9	2,9
		1	20	58,8	58,8	61,8
fuzine	Valid	2	2	5,9	5,9	67,6
		3	8	23,5	23,5	91,2
		4	3	8,8	8,8	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

cas-igrice

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		1	15	53,6	53,6
		2	6	21,4	75,0
bezigrad	Valid	3	5	17,9	92,9
		4	2	7,1	100,0
		Total	28	100,0	
		0	1	12,5	12,5
		1	2	25,0	37,5
logatec	Valid	2	3	37,5	75,0
		3	2	25,0	100,0
		Total	8	100,0	
		1	6	60,0	60,0
		2	1	10,0	70,0
visnja	Valid	3	1	10,0	80,0
		4	2	20,0	100,0
		Total	10	100,0	
		0	2	5,9	5,9
fuzine	Valid	1	15	44,1	50,0
		2	11	32,4	82,4

	3	5	14,7	14,7	97,1
	4	1	2,9	2,9	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

cas-mobi

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	3	1	3,6	3,6
		4	27	96,4	100,0
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	25,0
		4	6	75,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	1	1	10,0	10,0
		3	1	10,0	20,0
		4	8	80,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9
		3	1	2,9	5,9
		4	32	94,1	100,0
		Total	34	100,0	100,0

cas-sms

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	1	3,6	3,6
		2	1	3,6	7,1
		3	7	25,0	32,1
		4	19	67,9	100,0
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		3	1	12,5	25,0
		4	6	75,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	3	1	10,0	10,0
		4	9	90,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	1	2,9	2,9
		1	1	2,9	5,9
		3	5	14,7	20,6

	4	27	79,4	79,4	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

18,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	23	82,1	82,1
		2	4	14,3	14,3
		4	1	3,6	3,6
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	5	62,5	62,5
		2	2	25,0	25,0
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	1	8	80,0	80,0
		2	2	20,0	20,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	30	88,2	88,2
		2	1	2,9	2,9
		3	1	2,9	2,9
		Total	34	100,0	100,0

19,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	25	89,3	89,3
		2	2	7,1	7,1
		3	1	3,6	3,6
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	5	62,5	62,5
		4	2	25,0	25,0
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	0	1	10,0	10,0
		1	5	50,0	50,0
		4	4	40,0	40,0
fuzine	Valid	Total	10	100,0	100,0
		0	2	5,9	5,9
		1	32	94,1	94,1
		Total	34	100,0	100,0

20,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	3	10,7	10,7
		2	14	50,0	60,7
		3	11	39,3	100,0
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	25,0
		2	2	25,0	50,0
		3	4	50,0	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	2	6	60,0	60,0
		3	4	40,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	2	5,9	11,8
		2	18	52,9	64,7
		3	12	35,3	100,0
		Total	34	100,0	100,0

21,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	0	1	3,6	3,6
		1	2	7,1	10,7
		2	15	53,6	64,3
		3	10	35,7	100,0
	Total	28	100,0	100,0	
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	25,0
		2	2	25,0	50,0
		3	4	50,0	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	2	20,0	20,0
		2	3	30,0	50,0
		3	5	50,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	3	8,8	14,7

	2	14	41,2	41,2	55,9
	3	15	44,1	44,1	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

22,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	0	2	7,1	7,1
		1	17	60,7	60,7
		2	7	25,0	25,0
		6	1	3,6	3,6
		7	1	3,6	3,6
		Total	28	100,0	100,0
logatec	Valid	0	2	25,0	25,0
		1	4	50,0	50,0
		3	1	12,5	12,5
		4	1	12,5	12,5
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	0	3	30,0	30,0
		1	5	50,0	50,0
		3	1	10,0	10,0
		4	1	10,0	10,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	3	8,8	8,8
		1	22	64,7	64,7
		2	4	11,8	11,8
		3	2	5,9	5,9
		4	1	2,9	2,9
		5	1	2,9	2,9
		7	1	2,9	2,9
		Total	34	100,0	100,0

22,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	0	4	14,3	14,3
		2	13	46,4	46,4
		3	4	14,3	14,3
		4	3	10,7	10,7
		6	2	7,1	7,1
		Total	26	100,0	100,0

		7	2	7,1	7,1	100,0
		Total	28	100,0	100,0	
		0	4	50,0	50,0	50,0
logatec	Valid	2	1	12,5	12,5	62,5
		3	3	37,5	37,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
		0	3	30,0	30,0	30,0
		2	1	10,0	10,0	40,0
		4	1	10,0	10,0	50,0
visnja	Valid	5	1	10,0	10,0	60,0
		6	1	10,0	10,0	70,0
		7	3	30,0	30,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	5	14,7	14,7	14,7
		2	10	29,4	29,4	44,1
		3	5	14,7	14,7	58,8
fuzine	Valid	4	9	26,5	26,5	85,3
		6	1	2,9	2,9	88,2
		7	4	11,8	11,8	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

23,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		0	7	25,0	25,0
		1	10	35,7	60,7
beograd	Valid	2	7	25,0	85,7
		3	4	14,3	100,0
		Total	28	100,0	
		0	4	50,0	50,0
		2	1	12,5	62,5
logatec	Valid	3	1	12,5	75,0
		7	2	25,0	100,0
		Total	8	100,0	
		0	5	50,0	50,0
		1	3	30,0	80,0
visnja	Valid	2	1	10,0	90,0
		3	1	10,0	100,0
		Total	10	100,0	
		0	6	17,6	17,6
fuzine	Valid	1	11	32,4	50,0

	2	3	8,8	8,8	58,8
	3	3	8,8	8,8	67,6
	5	3	8,8	8,8	76,5
	6	1	2,9	2,9	79,4
	7	7	20,6	20,6	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

23,

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	0	3	10,7	10,7	10,7
	1	1	3,6	3,6	14,3
	2	2	7,1	7,1	21,4
bezigrad	Valid 3	1	3,6	3,6	25,0
	6	18	64,3	64,3	89,3
	7	3	10,7	10,7	100,0
	Total	28	100,0	100,0	
	0	2	25,0	25,0	25,0
	1	1	12,5	12,5	37,5
logatec	Valid 6	1	12,5	12,5	50,0
	7	4	50,0	50,0	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
	0	2	20,0	20,0	20,0
	3	1	10,0	10,0	30,0
visnja	Valid 4	1	10,0	10,0	40,0
	6	2	20,0	20,0	60,0
	7	4	40,0	40,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	
	0	11	32,4	32,4	32,4
	2	2	5,9	5,9	38,2
	3	4	11,8	11,8	50,0
	4	2	5,9	5,9	55,9
fuzine	Valid 5	1	2,9	2,9	58,8
	6	9	26,5	26,5	85,3
	7	5	14,7	14,7	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

odd-dnevnik

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	7	25,0	25,9
		2	12	42,9	44,4
		3	8	28,6	29,6
		Total	27	96,4	100,0
	Missing	System	1	3,6	
	Total	28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	12,5
		2	1	12,5	12,5
		3	5	62,5	62,5
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	6	60,0	60,0
		2	3	30,0	30,0
		3	1	10,0	10,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	11	32,4	32,4
		2	10	29,4	29,4
		3	9	26,5	26,5
		4	2	5,9	5,9
		Total	34	100,0	100,0

odd-politika

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	20	71,4	74,1
		2	7	25,0	25,9
		Total	27	96,4	100,0
	Missing	System	1	3,6	
	Total	28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	6	75,0	75,0
		4	1	12,5	12,5
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	9	90,0	90,0
		3	1	10,0	10,0
	Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9

1	20	58,8	58,8	64,7
2	8	23,5	23,5	88,2
3	3	8,8	8,8	97,1
4	1	2,9	2,9	100,0
Total	34	100,0	100,0	

odd-šport

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	3	10,7	11,1
		2	9	32,1	33,3
		3	9	32,1	33,3
		4	6	21,4	22,2
		Total	27	96,4	100,0
	Missing	System	1	3,6	
Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	2	25,0	25,0
		3	1	12,5	12,5
		4	4	50,0	50,0
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	1	5	50,0	50,0
		2	3	30,0	30,0
		3	1	10,0	10,0
		4	1	10,0	10,0
		Total	10	100,0	100,0
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	7	20,6	20,6
		2	9	26,5	26,5
		3	12	35,3	35,3
		4	4	11,8	11,8
Total		34	100,0	100,0	

odd-kultur

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	3	10,7	11,1
		2	14	50,0	51,9
		3	10	35,7	37,0
		Total	27	96,4	100,0

	Missing	System	1	3,6		
	Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	2	25,0	25,0	25,0
		1	2	25,0	25,0	50,0
		2	3	37,5	37,5	87,5
		4	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	0	1	10,0	10,0	10,0
		1	4	40,0	40,0	50,0
		2	2	20,0	20,0	70,0
		3	2	20,0	20,0	90,0
		4	1	10,0	10,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0		
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9	5,9
		1	8	23,5	23,5	29,4
		2	8	23,5	23,5	52,9
		3	14	41,2	41,2	94,1
		4	2	5,9	5,9	100,0
	Total	34	100,0	100,0		

odd-telefil

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	2	4	14,3	14,8
		3	8	28,6	29,6
		4	15	53,6	55,6
		Total	27	96,4	100,0
		Missing	System	1	3,6
	Total	28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	1	12,5	12,5
		3	3	37,5	37,5
		4	3	37,5	37,5
		Total	8	100,0	100,0
visnja	Valid	2	3	30,0	30,0
		3	2	20,0	20,0
		4	5	50,0	50,0
		Total	10	100,0	100,0
		0	2	5,9	5,9
fuzine	Valid	2	4	11,8	17,6
		3	5	14,7	32,4

4	23	67,6	67,6	100,0
Total	34	100,0	100,0	

odd-nadalje

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	10	35,7	37,0
		2	9	32,1	33,3
		3	7	25,0	25,9
		4	1	3,6	3,7
	Total	27	96,4	100,0	
	Missing	System	1	3,6	
Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	3	37,5	37,5
		2	2	25,0	25,0
		3	2	25,0	25,0
	Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	3	30,0	30,0
		2	3	30,0	30,0
		3	1	10,0	10,0
		4	3	30,0	30,0
	Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9
		1	7	20,6	20,6
		2	14	41,2	41,2
		3	2	5,9	5,9
	Total	34	100,0	100,0	

odd-klasglas

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	19	67,9	70,4
		2	8	28,6	29,6
	Total	27	96,4	100,0	
Missing	System	1	3,6		
Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5
		1	6	75,0	75,0
		2	1	12,5	12,5

		Total	8	100,0	100,0	
		1	7	70,0	70,0	70,0
		2	1	10,0	10,0	80,0
visnja	Valid	3	1	10,0	10,0	90,0
		4	1	10,0	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
		0	2	5,9	5,9	5,9
		1	25	73,5	73,5	79,4
fuzine	Valid	2	4	11,8	11,8	91,2
		3	1	2,9	2,9	94,1
		4	2	5,9	5,9	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

odd-rock

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	1	21	75,0	77,8	77,8
	Valid 2	6	21,4	22,2	100,0
bezigrad	Total	27	96,4	100,0	
	Missing System	1	3,6		
	Total	28	100,0		
	0	1	12,5	12,5	12,5
logatec	Valid 1	7	87,5	87,5	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
	1	8	80,0	80,0	80,0
visnja	Valid 2	1	10,0	10,0	90,0
	4	1	10,0	10,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	
	0	2	5,9	5,9	5,9
	1	25	73,5	73,5	79,4
fuzine	Valid 2	6	17,6	17,6	97,1
	3	1	2,9	2,9	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

odd-verska

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	1	7	25,0	25,9	25,9
bezigrad	Valid 2	14	50,0	51,9	77,8
	3	6	21,4	22,2	100,0
	Total	27	96,4	100,0	

	Missing	System	1	3,6		
	Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5	12,5
		1	5	62,5	62,5	75,0
		2	2	25,0	25,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	5	50,0	50,0	50,0
		2	3	30,0	30,0	80,0
		3	1	10,0	10,0	90,0
		4	1	10,0	10,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0		
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9	5,9
		1	9	26,5	26,5	32,4
		2	16	47,1	47,1	79,4
		3	7	20,6	20,6	100,0
	Total	34	100,0	100,0		

odd-pogodd

sola			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
bezigrad	Valid	1	10	35,7	37,0	37,0
		2	14	50,0	51,9	88,9
		3	2	7,1	7,4	96,3
		4	1	3,6	3,7	100,0
		Total	27	96,4	100,0	
	Missing	System	1	3,6		
	Total		28	100,0		
logatec	Valid	0	2	25,0	25,0	25,0
		1	4	50,0	50,0	75,0
		2	2	25,0	25,0	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	5	50,0	50,0	50,0
		2	2	20,0	20,0	70,0
		3	1	10,0	10,0	80,0
		4	2	20,0	20,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0		
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9	5,9
		1	14	41,2	41,2	47,1
		2	12	35,3	35,3	82,4
		3	5	14,7	14,7	97,1
	4	1	2,9	2,9	100,0	

Total	34	100,0	100,0	
-------	----	-------	-------	--

odd-igre

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	1	8	28,6	29,6	29,6
	2	13	46,4	48,1	77,8
Valid	3	5	17,9	18,5	96,3
bezigrad	4	1	3,6	3,7	100,0
	Total	27	96,4	100,0	
Missing	System	1	3,6		
	Total	28	100,0		
	0	1	12,5	12,5	12,5
	1	1	12,5	12,5	25,0
Valid	2	4	50,0	50,0	75,0
logatec	3	1	12,5	12,5	87,5
	4	1	12,5	12,5	100,0
	Total	8	100,0	100,0	
	1	1	10,0	10,0	10,0
	2	2	20,0	20,0	30,0
Valid	3	2	20,0	20,0	50,0
visnja	4	5	50,0	50,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	
	0	2	5,9	5,9	5,9
	1	3	8,8	8,8	14,7
Valid	2	12	35,3	35,3	50,0
fuzine	3	9	26,5	26,5	76,5
	4	8	23,5	23,5	100,0
	Total	34	100,0	100,0	

odd-resnic

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	1	9	32,1	33,3	33,3
	2	10	35,7	37,0	70,4
Valid	3	7	25,0	25,9	96,3
bezigrad	4	1	3,6	3,7	100,0
	Total	27	96,4	100,0	
Missing	System	1	3,6		
	Total	28	100,0		
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5

		1	3	37,5	37,5	50,0
		2	3	37,5	37,5	87,5
		3	1	12,5	12,5	100,0
		Total	8	100,0	100,0	
visnja	Valid	1	5	50,0	50,0	50,0
		2	3	30,0	30,0	80,0
		3	1	10,0	10,0	90,0
		4	1	10,0	10,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9	5,9
		1	9	26,5	26,5	32,4
		2	9	26,5	26,5	58,8
		3	9	26,5	26,5	85,3
		4	5	14,7	14,7	100,0
		Total	34	100,0	100,0	

odd-risanke

sola		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
bezigrad	Valid	0	2	7,1	7,4	7,4
		1	9	32,1	33,3	40,7
		2	11	39,3	40,7	81,5
		3	5	17,9	18,5	100,0
		Total	27	96,4	100,0	
	Missing	System	1	3,6		
	Total	28	100,0			
logatec	Valid	0	1	12,5	12,5	12,5
		1	2	25,0	25,0	37,5
		2	3	37,5	37,5	75,0
		3	1	12,5	12,5	87,5
		4	1	12,5	12,5	100,0
	Total	8	100,0	100,0		
visnja	Valid	1	3	30,0	30,0	30,0
		2	1	10,0	10,0	40,0
		3	3	30,0	30,0	70,0
		4	3	30,0	30,0	100,0
		Total	10	100,0	100,0	
fuzine	Valid	0	2	5,9	5,9	5,9
		1	9	26,5	26,5	32,4
		2	7	20,6	20,6	52,9
		3	12	35,3	35,3	88,2

4	4	11,8	11,8	100,0
Total	34	100,0	100,0	